

Sociálně patologické jevy u pubescentů

Marta Fadrná

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marta FADRNÁ**
Osobní číslo: **H108049**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociálně patologické jevy u pubescentů**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- typy rizikového chování u pubescentů,
- příčiny a projevy nežádoucího chování u dětí,
- hledání souvislostí mezi sociálním prostředím žáka a vznikajícími patologickými jevy,
- prevenci a řešení sociálně patologických jevů v dnešní době.

Součástí práce bude výzkum zaměřený na zjištění alarmujících signálů nežádoucích jevů u dětí, na zjištění, zda žáci v období dospívání dokáží rozpoznat nežádoucí jevy, které přináší současná konzumní společnost a na analýzu jejich osobních zkušeností.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Antier, E. Agresivita dětí. Praha: Portál, s. r. o., 2004.

Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003.

Eyrovi, L. a R. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, s. r. o., 2000.

Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, s. r. o., 2008.

Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, s. r. o., 2000.

Novák, T., Capponi, V. Sám proti agresi. Praha: Grada Publishing, 1996.

Plaňava, I., Pilát, M. Děti, mládež a rodiny v období transformace. Brno: Barrister & Principal, 2002.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. František Vízdal, CSc.

Katedra psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. František Vízdal, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Marta Fadrná

.....
Jméno, příjmení studenta

Fadrná

.....
Podpis

29.03.2013

V Brně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma „Sociálně patologické jevy u pubescentů“ se zaměřuje na problematiku šikanování na 2. stupni základní školy. V teoretické části vymezuje sociální patologii obecně, popisuje druhy a formy šikany, agresory a oběti. Zabývá se varovnými signály, vývojem šikanování a jeho důsledky. Zvláštní pozornost je věnována rodičovským stylům výchovy, které ovlivňují tento rizikový jev, a prevenci a řešení šikanování ve školách. V praktické části mapuje výskyt šikany u žáků 8. ročníku základní školy, ve kterém byl v minulosti zjištěn 2. stupeň šikany, a porovnává získané výsledky s provedeným vrstevnickým programem v dané třídě před dvěma lety.

Klíčová slova:

Šikana, sociální patologie, oběť, agresor, výchova, rodina, škola, třídní kolektiv, prevence, odborné poradenství.

ABSTRACT

The bachelor's thesis named Socially Pathological Phenomena of Adolescents focuses on problems of bullying at the upper primary schools. In the theoretical part there is defined the social pathology in general. The thesis describes the types and forms of bullying, the aggressors and the victims. It deals with the warning signals, the development of bullying and its consequences. Special attention is paid on the parental styles of education, which influence the risk of this phenomenon, and on preventing and dealing with bullying in schools. In the practical part the thesis maps the incidence of bullying among pupils from the 8th classes of primary schools in which there was previously identified a second degree of bullying, and compares the results with those obtained from the program carried out in the classes two years ago.

Keywords:

Bullying, social pathology, victim, aggressor, education, family, school, class team, prevention, expert advice.

Děkuji panu doc. PhDr. Františku Vízdalovi, CSc. za velmi vstřícnou a užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi a svým dětem za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce a které si nesmírně vážím.

MOTTO:

*„Nad zlato dražší klenot je dítě, ale nad sklo křehčí.
Snadno se mu může ublížit a škoda odtud nesmírná.“*

J. A. Komenský

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U PUBESCENTŮ.....	11
1.1 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE.....	11
1.2 NORMA A KONFORMITA.....	12
1.3 RIZIKOVÉ JEVY V CHOVÁNÍ ŽÁKŮ.....	13
2 ŠKOLNÍ ŠIKANA U PUBESCENTŮ	14
2.1 DRUHY A FORMY ŠIKANY	16
2.2 TYPY AGRESORŮ A OBĚTÍ	18
2.3 VAROVNÉ SIGNÁLY	20
2.4 VÝVOJ ŠIKANOVÁNÍ	21
2.5 DŮSLEDKY ŠIKANOVÁNÍ.....	27
3 VLIV RODINY NA CHOVÁNÍ ŽÁKŮ VE ŠKOLNÍ TŘÍDĚ	30
3.1 RODIČOVSKÉ STYLY	30
3.2 CHARAKTERISTIKA RODINNÉHO ZÁZEMÍ AGRESORA A OBĚTI	33
3.3 STRUKTURA RODINY U POTENCIONÁLNÍCH AKTÉRŮ ŠIKANY	34
4 PREVENCE A ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH.....	38
4.1 ZÁKLADNÍ DRUHY PREVENCE.....	38
4.2 ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH, PRÁCE S OBĚTMI A AGRESORY	40
4.3 ODBORNÉ PORADENSTVÍ V OBLASTI ŠIKANY	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
5 PRAKTICKÁ ČÁST	45
5.1 STANOVENÍ CÍLE VÝZKUMU	45
5.2 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÝCH OSOB A ZPŮSOB JEJICH VÝBĚRU	45
5.3 REALIZACE VÝZKUMU.....	46
5.4 ANALÝZA VÝSLEDKŮ	47
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	71
SEZNAM OBRÁZKŮ	72
SEZNAM TABULEK.....	73
SEZNAM PŘÍLOH.....	74

ÚVOD

Sociálně patologické jevy se v současné době stávají stále větším problémem naší společnosti. Současná konzumní společnost bohužel s sebou nese stále se zrychlující životní tempo, lidé žijí nezdravým životním stylem, vytrácejí se tradiční hodnoty a zodpovědnost každého člena za své chování a jednání. Nedodržují se předpisy a sociální normy, jedinci konají své činy bez zábran a tím mohou poškozovat zdraví své i zdraví ostatních.

Zvláště problematický a zásadně ovlivňující pro budoucí vývoj jedince je výskyt těchto jevů u skupiny pubescentů, kteří právě v tomto vývojovém období procházejí nejbouřlivější proměnou svého života, a je zapotřebí, aby se rodiče těmto dospívajícím dětem plně věnovali. Způsob života rodiny ovlivňuje výrazné pracovní zatížení rodičů, přičemž některé z nich žene honba za materiálními požitky a z toho vyplývá bezohlednost k ostatním. Toto pak vede k nedostatečnému trávení volného času se svými potomky, děti jsou ze strany rodičů zasypávány drahými dárky, dostávají nepřiměřené kapesné, což se negativně odráží v jejich vlastnostech, dovednostech a morálních hodnotách. Právě tyto děti mohou být počátečními agresory vůči sociálně slabším spolužákům. Absenci rodičů vyplňují zábavou na počítači, hrají hry na internetu, sledují nevhodné filmy a seriály, v horších případech se ubírají ke konzumaci alkoholu a k poznávání něčeho nového, čímž je například styk s návykovými látkami, které jim zaručeně neprospívají. Masmédia jim umožňují žít v imaginárním světě, který pak považují za realitu. Přestávají vnímat rozdíly mezi virtuálním světem a skutečností. To vše se odráží v poruchách chování, kdy děti mají sklon k agresivitě jak ve vztahu k ostatním spolužákům, kdy jim dělá radost něčím je zastrašovat, tak v ničení všeho, co vidí kolem sebe. Nedodržují školní řád a mohou se u nich projevit sociálně patologické jevy, jakými je šikana, záškoláctví, drogy, krádeže, vandalismus a jiné.

Chybou rodičů je, když výchovné problémy svých dětí bagatelizují se slovy: „Vždyť takové klukoviny jsme dělávali také a nikdo z toho nedělal žádnou vědu. Však oni z toho vyrostou!“ Měli by se raději zaměřit na to, jak tráví jejich potomci volný čas a uvědomit si, že jejich funkce v rodině je nezastupitelná.

Ve své práci se chci zabývat jednou z oblastí sociálně patologických jevů a to oblastí šikany a věkovou skupinou pubescentů, kterou považuji za nejdůležitější pro budoucí zamezení této patologie ve společnosti.

Důvodem toho, proč se chci věnovat ve své bakalářské práci oblastí šikany a věkovou skupinou pubescentů je skutečnost, že sama mám dítě právě v tomto věkovém období a můj manžel působí jako učitel na základní škole, kterou naše dítě navštěvuje, tudíž má blízko k tomu stát se terčem útoků ze strany svých spolužáků. Má přirozená obava, aby se nestalo obětí šikany nebo jeho aktérem, mě vede se této problematice blíže věnovat.

Mé téma bakalářské práce „Sociálně patologické jevy u pubescentů“ se zaměřením na šikanu se dotýká základního poslání sociální pedagogiky, kterým je výchovné působení na rizikové skupiny dětí.

Cílem mé bakalářské práce je v teoretické části zaměřit se na problematiku sociálně patologických jevů u pubescentů a hlavně na problematiku šikany u pubescentů, kteří jsou tímto rizikovým jevem ve velké míře ohroženi. Zvláštní pozornost věnovat způsobům výchovy v rodině, které mohou významným způsobem ovlivnit vznik tohoto patologického jevu nebo mu zabránit, a prevenci šikanování a násilí na základní škole.

Cílem praktické části bude zmapovat výskyt šikany u žáků 8. ročníku základní školy, ve kterém byl v minulosti zjištěn 2. stupeň šikany, doplněný strukturovaným rozhovorem třídního učitele, a porovnat výsledky mého výzkumu s provedeným vrstevnickým programem v dané třídě před dvěma lety.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U PUBESCENTŮ

Již za našich dětských let jsme slyšeli od našich prarodičů a rodičů známé fráze: „Ta dnešní mládež, ta se ale neumí chovat! To za našich mladých let...“ V současné době se já sama v roli rodiče plně vžívám do pozice starší generace, které se chování mladšího pokolení ne vždy zamlouvá. Zvláště nyní, kdy slyšíme ze všech stran o nebezpečných činech dětí a mládeže. Rodiče se mohou sice snažit své děti ochránit od negativních jevů již od útlého věku, ale pokud se jejich potomci dostanou do kontaktu s nežádoucím chováním například svých vrstevníků a rodiče nejsou dostatečně silné osobnosti ve výchově, může se stát, že děti propadnou některému z rizikových jevů.

V období po změně společenského systému v 90. letech minulého století přibývá podstatnou měrou výskyt sociálně patologického chování. Jde o proměnlivé spektrum jevů, objevujících se nejen mezi dospělými, ale i mezi dětmi a mládeží. Toto chování je cítěno větší částí společnosti jako negativní, škodlivé a nevhodné. Z toho vyplývá jeho riziko nejen pro ohrožené jedince, ale i pro celou společnost.¹

1.1 Vymezení sociální patologie

Termínem „**sociální patologie**“ se označují škodlivé, negativní a rizikové jevy nebo chování. Za autora pojmu se obvykle uvádí anglický filosof Herbert Spencer (1820-1903). „*V tomto raném pojetí bylo chápání sociální patologie spjato s organicismem, tj. s představou o společnosti jako svého druhu organismu, který se skládá z navzájem funkčně propojených a na sobě nezávislých orgánů.*“²

¹ Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 13

² Mühlpachr, P., Vavřík, M. Sociální patologie. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 6-7

Toto pojetí je dnes někdy nahrazeno a pojmenováno jako „sociální deviace“, což znamená odchýlení se od normálu. Pojem sociální patologie je ovšem od pojmu sociální deviace rozdílný. Deviantní jevy nejsou vždy patologické. Sociálně patologické jevy jsou pro celou společnost a jednotlivce vždycky nežádoucí, což ale u deviantních jevů nemusí být platné.³

Každý člověk by měl, dle mého názoru, usměrňovat své jednání nejen podle sebe, ale také podle toho, co se od něj očekává od společnosti. To znamená neubližovat druhým, nekrást, uctívat starší generaci, tedy jednat podle staletými ověřených zásad chování naší západní společnosti, která vychází z biblického Desatera.

1.2 Norma a konformita

Nutnou součástí života lidí a celé společnosti jsou společenská pravidla a normy, které stanovují vzorce a způsoby chování jednotlivců a skupin jako úměrné a vhodné, úmyslné a žádoucí. Určují, kdy je chování pro společenství nepatřičné, nežádoucí a nemožné. Při nerespektování těchto všeobecně závazných pravidel by mohlo dojít ke společenskému chaosu.

Všichni lidé si během svého života v rámci socializace osvojují určitá pravidla, podle nichž regulují své chování, které se může odchylovat od norem. Příčinou je biologická a psychosociální ojedinečnost každého z nás a množství dalších sociálních činitelů. Rozdílné normy se vyskytují mezi různými kulturami, taktéž mezi subkulturami jedné společnosti. Stává se, že to, co je respektováno jednou společností, nemusí být přijato druhou, která dané chování může brát jako odchylku od norem svého společenství. V tomto směru je třeba zmínit otázku konformity, což znamená přizpůsobování se psaným i nepsaným předpisům a normám. Z jejich dodržování či porušování vyplývají odpovědi společnosti jak ve formě pozitivních reakcí, jako jsou například uznání a ocenění, tak ve formě negativních reakcí a to v podobě napomenutí až po uvěznění. Norma obecně stanovuje, co je normální a co abnormální, může se ale během historického vývoje měnit.⁴

³ Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 14

⁴ Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 19 - 20

1.3 Rizikové jevy v chování žáků

Podle mě je ideálním stavem pro zamezení vzniku rizikových jevů u dětí plnohodnotné využití volného času dětí a mládeže. Bohužel někteří rodiče nedokážou svým potomkům racionálně zaplnit jejich mimoškolní dobu. Děti samy se neovládají samostatně orientovat v možnostech využití tohoto času a potřebují jednak od rodičů, ale také od svých učitelů v této oblasti pomoci. Samozřejmě se nesmí zapomínat na jejich odpočinek, který je nepochybně velmi důležitý. Nejvhodnější je, když se dětem dá svobodná volba ve výběru například kroužků nebo jiné zájmové činnosti. Tuto pak vykonávají s láskou a nemají čas myslet na společensky závadné jednání a jsou tím vyvarováni jeho následnému potrestání.

Mezi rizikové projevy v chování žáků řadíme: záškoláctví, šikanu a násilí, divácké násilí, kriminalitu, delikvenci, vandalismus, závislost na politickém a náboženském extremismu, rasismus a xenofobii, dále užívání návykových látek jako je tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky, taktéž onemocnění HIV/AIDS a další nemoci šířící se krevní cestou, poruchy příjmu potravy, netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling).⁵

Tyto patologické jevy se mohou vyskytovat jak ve škole, tak mimo školu, kde jejich odhalení je mnohem těžší. Každý z těchto projevů je určitým způsobem pro dítě nebezpečným. Tím více rizikovější se mi jeví fakt, když jedinec ubližuje tímto jednáním jak sám sobě, tak svým kamarádům a okolí vůbec.

Podle Vágnerové (2009) nejzávažnějším negativním jevem v dnešních školách je šikana. Opakující se výzkumy poukazují na to, že až 40% dětí školního věku se stane obětí tohoto patologického jevu. 44% dětí uvádí, že byly přímými svědky šikany.⁶ Problematikou šikanování se déle než dvacet let zabývá psychoterapeut a etoped Dr. Michal Kolář, který spolupracuje s MŠMT ČR na koncepci prevence šikany.⁷

Předmětem mého zájmu je právě tento patologický jev pro jeho velkou společenskou nebezpečnost, který se může objevit i u mé dcery navštěvující druhý stupeň základní školy.

⁵ <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>, [2012-09-26]

⁶ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 9

⁷ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001

2 ŠKOLNÍ ŠIKANA U PUBESCENTŮ

V každé škole, v každém třídním kolektivu, i když si tuto skutečnost někteří z ředitelů a vyučujících nechtějí připustit, se projevy šikany více či méně vyskytují.

Existuje více pohledů na formulaci, co je to vlastně šikana. Mezi základní definici patří:

- „Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).“

Jindy je šikana vymezována například takto:

- „ Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně ubližuje druhým.“
- „ Šikana je chování, jehož záměrem je ublížit někomu jinému, ohrozit ho a zastrašit.“
- „Šikana je zneužívání moci.“⁸

V tomto smyslu podle Koláře (2001) je „šikanování zákeřná a často smrtelná choroba skupinové demokracie. Pravý „virus“ šikanování napadá skupiny, a to i ty nejmenší, dyády, kde jsou vztahy mezi členy rovnocenné a takové by měly zůstat. Tyto skupiny, obrazně řečeno, utváří „nervový systém“ demokratické společnosti a my se v nich pohybujeme v průběhu celého života.“⁹

Šikanování tedy začíná v rodinném prostředí mezi sourozenci, pokračuje v mateřské škole a dalších školních zařízeních, v kroužcích zájmové činnosti, v zaměstnání, může pokračovat v partnerských vztazích.¹⁰

Z naší strany je velmi podstatné, abychom se k tomuto patologickému jevu nestavěli zády a ve vztahu k našim dětem měli stále oči otevřené a naučili se svým potomkům naslouchat a umět je bránit, což je prvořadým úkolem jak rodičů, tak pedagogů a sociálních pracovníků. S dětmi je potřeba o jejich problémech neustále hovořit, rozmlouvat v „kamarádském duchu“, aby měly pocit, že má o ně dospělé okolí zájem

⁸ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 11

⁹ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 17

¹⁰ tamtéž

a že jim nabízí otevřenou cestu k řešení jejich problémů. Každé takto postižené dítě, i když si to nechce připustit, tuto pomoc nezbytně potřebuje.

Je důležité, abychom se podle Koláře (2000) dívali na šikanu z více úhlů pohledu, tedy zvenčí i zevnitř, a objasnili ho ze tří praktických hledisek:

1) Šikanování jako nemocné chování

Hlavním znakem tohoto chování je většinou opakované týrání a zotročování spolužáka či spolužáku jedním nebo více žáky, kteří k tomu používají agresi a manipulaci.

Patří sem:

- Fyzická agrese a používání zbraní
- Slovní agrese a zastrašování zbraněmi
- Krádeže, ničení a manipulace s věcmi
- Násilné a manipulativní příkazy

2) Šikanování jako závislost

Klíčovým rysem tohoto chování je to, že se jedná o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Žáci se dělí na „silné“ a „slabé“, kdy jedni reagují silně a svoji bázeň zakrývají tím, že ji probouzí v těch druhých.

3) Šikanování jako poruchy vztahů ve skupině

V tomto případě jde o chorobu vztahů celé skupiny. Pokřivené poměry ve skupině mají svoji vnitřní dynamiku a svůj vývoj, který začíná v prvotní fázi a končí nejvyšším stupněm šikanování.¹¹

Z toho vyplývá, že projevy tohoto patologického chování nejsou jen záležitostí agresora a jeho oběti, ale podílí se na něm celá skupina. Při cestě k nápravě je tudíž důležitá skupinová terapie, která vede k počátku nastartování uzdravování kolektivu.¹²

¹¹ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, s. 20-26

¹² Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, s. 27

2.1 Druhy a formy šikany

Dle Vágnerové (2009) se agrese rozděluje na fyzickou a verbální, aktivní a pasivní, přímou a nepřímou. Tyto druhy se navzájem kombinují do osmi forem:

1) Fyzické – aktivní – přímé

Útočník svou oběť tluče, kope, škrtí, sám se podílí na ubližování.

2) Fyzické – aktivní – nepřímé

Vůdce vysílá své přísluhovače, aby oběť okradli, zbili, zničili nebo ukryli její věci...

3) Fyzické – pasivní – přímé

Útočník oběti fyzicky brání v tom, aby dosáhla svých cílů.

4) Fyzické – pasivní – nepřímé

Agresor odepírá oběti uskutečnit její oprávněné požadavky.

5) Verbální – aktivní – přímé

Dochází k urážkám, nadáváním a zesměšňování oběti.

6) Verbální – aktivní – nepřímé

O oběti se rozšiřují pomlavy nebo se skládají posměšné básničky a kreslí se nevhodné obrázky. Jde o tzv. symbolickou agresi.

7) Verbální – pasivní – přímé

Agresor si oběti nevšímá, nereaguje na pozdrav...

8) Verbální – pasivní – nepřímé

Pokud je oběť obviněna z něčeho, co zapříčinil její agresor, nedochází k zastání u jejich spolužáků.¹³

Jisté je, že ať už se jedná o jakoukoliv kombinaci druhů agrese, je každá z nich pro dítě nebezpečná. Správné odhalení konkrétního druhu šikany napomáhá k jejímu správnému řešení.

¹³ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 74 - 75

Pro pochopení skutečnosti, proč děti šikanují, je třeba dělat rozdíly mezi těmi, kdo ubližují druhým jen krátkodobě, aby tak projevíli své momentální rozpoložení a těmi, jejichž konání je narušené z různých stran.

Krátkodobé šikanování se projevuje z nejrůznějších příčin, mezi které patří například rozvod rodičů, narození dítěte do rodiny, smrt nejbližších příbuzných či kamaráda, stejně tak odchod zvířecího přítele. To všechno jsou složité tíživé situace, které mohou vést jedince z důvodu odreagování se od trpké skutečnosti právě k šikanování druhých lidí. Tento problém netrvá dlouho, ale je nepříjemný jak pro oběť, tak pro rodiče a vlastně i učitele. Také dítě, které již někdy okusilo být obětí trýznitele, se může dostat do situace, kdy má potřebu se pomstít za své prožité příkoří. V takových situacích je z naší strany potřeba, abychom zachovali chladnou hlavu, zjistili, zda dítě nebylo v minulých letech terčem fyzických či psychických útoků. Měli bychom vést citlivě komunikaci o tom, co se dítěti přihodilo a nabídnout mu otevřenou náruč i v případě, že se jedná o nepříjemný důvod. Při zjištění příčin navést dítě k tomu, aby se zamyslelo nad svým negativním chováním a vysvětlit mu, že jeho jednání bylo nepřijatelné a je potřeba se za něj omluvit. Nejdůležitější je věnovat dítěti pozornost a pochválit ho za zdvořilé chování a hlavně mu dát najevo, že si ho vážíme a věříme, že je dobrým člověkem.¹⁴

Dlouhotrvající šikanování je charakteristické pro děti, které jsou zkažené již z domácího prostředí, které jsou sebestředné a musejí dosáhnout všeho, na co si jen vzpomenou a myslí si, že nikdo jiný nemá téměř žádná práva. Jiné děti jsou výsledkem špatné výchovy. Projevují se například pocitem nejistoty, mají zakázáno vyjadřovat své city, mají nedostatek touhy něčeho dosáhnout, samy jsou oběťmi fyzického týrání, emocionálního vykořisťování či sexuálního zneužívání. Děti také mohou konat pod tlakem svých ambiciózních rodičů, kteří u nich neuznávají nic důležitějšího, než honbu za úspěchem a postrádají hodnotu vlastní osobnosti. Mají potřebu vyčnívat nad ostatními, aby se cítily důležité.

Většina těchto dětí vidí své „štěstí“ právě v šikanování druhých a naším úkolem je pomoci ostatním zvládnout tento problém.¹⁵

¹⁴ Elliottová M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995, s. 85 - 86

¹⁵ Elliottová M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995, s. 86 - 87

2.2 Typy agresorů a obětí

V dětském kolektivu, v němž se objevuje šikana, se dítě dostává do jedné ze tří rolí:

- 1) role oběti
- 2) role agresora
- 3) role přihlížejícího – „mlčící většiny“.¹⁶

Ad 1) „Při troše smůly a v určitém kontextu se obětí může stát kterékoli dítě.“¹⁷

Na školách jsou jedinci, jejichž charakteristické vlastnosti zvětšují nebezpečí stát se obětí agrese ze strany spolužáků. Mívají tělesný nebo psychický handicap nebo nesouhlasí se závaznými pravidly ostatních a jsou v menšině. Tělesně znevýhodnění mají například malou fyzickou sílu, jsou obézní, postižení vnějšími viditelnými znaky, které je odlišují od ostatních. Psychickým znevýhodněním těchto dětí bývá jejich hyperaktivita s poruchou pozornosti, dále jsou to specifické poruchy učení a opožděný duševní vývoj. V menšině bývají žáci, kteří se dobře učí a plní požadavky učitelů, dále třeba jedinci jiné rasy.¹⁸

Dle Koláře (2001) existují oběti:

- „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
- „silné“ a náhodné
- „deviantní“ a nepřízpůsobivé
- šikanovaní žáci s údělem oběti.¹⁹

Dále se oběti rozlišují na ty, které nemají žádné přátele a žijí ve svém prázdném světě „samy“ a oběti, mající přinejmenším jeden pozitivní opěťovaný vztah apod.²⁰

Ad 2) Agresoři – iniciátoři se vyznačují krutostí a dychtivostí po moci. Touží být středem pozornosti, chovají se tak, aby je každý obdivoval. Zažívají vzrušení, rozptylují se

¹⁶ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 12

¹⁷ Kolář, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, s. 141

¹⁸ Kolář, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, s. 142 - 144

¹⁹ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 89

²⁰ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 89

těmito aktivitami, jsou nepřející, duchovně a mravně nezralí. Spojitost pozorujeme s přítomností těžké citové deprivace v rodině.²¹

Existují tři typy agresorů:

- „**drsňák**“, který je charakteristický svojí jednoduchostí, hrubostí, výchovnými problémy, s narušeným vztahem k autoritě. Šikanuje masivně, krutě a bezcitně, žádá totální poslušnost.
- „**slušňák**“, velmi slušný, narcisticky pěstovaný, zvýšeně úzkostný, jenž má někdy i sadistické úmysly v sexuálním smyslu. Šikanuje izolovaně beze svědků. Terorizuje cíleně a rafinovaně.
- „**srandista**“, dobře naladěný dobrodruh s výraznou sebedůvěrou. Mnohdy populární a významný. Mučí pro svoji zábavu a pro pobavení ostatních.²²

Ad 3) Přihlízející jsou skupinou žáků s nedostatečnou nebo klesající mírou občanské statečnosti, s neohrazenou zodpovědností. Žáci s původně pozitivním morálním obrazem se tlakem skupinových norem a deficitem podpory cítí bezmocní. Pro tuto početně největší část je prováděná křivda znamením, že útočné chování je vlastně přirozené, protože ani dospělí s tím nic nekonají.²³

„Velké nebezpečí šikany spočívá právě v tom, že se netýká jen bezprostředních účastníků, ale všech přítomných, kteří se ocitají v procesu prorůstání vztahové patologie a jako takoví na násilí neupozorní, oběť nebrání, agresory nezastaví, později násilí tolerují, v pokročilých stádiích šikany se do ní někdy i aktivně zapojují.“²⁴

Podle mého soudu se zjednodušeně řečeno oběti vymezují z řad dětí neprůbojných, které nemají plnohodnotné sebevědomí a na nichž je tento znak na první pohled patrný. Snadno se tak stávají terčem útoků na svou osobu ze strany agresorů, kteří naopak patří mezi osoby se silným egem, které nezastraší nikdo a nic. Všemmu tomuto negativnímu jednání přihlížejí děti s nevyhraněným osobním názorem nebo takové, které by dokázaly odsoudit jednání agresora, ale mají strach z jeho odplaty. Proto jen mlčky přihlížejí.

²¹ Kolář, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, s. 139 - 140

²² Kolář, M. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, s. 141

²³ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 87 - 88

²⁴ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 88

2.3 Varovné signály

Dospělí, ať už je to máma s tátou, učitel nebo vychovatel, si nemohou myslet, že děti v pozici obětí za nimi přijdou a řeknou, že jim někdo ublížil. Děti mají strach, že pokud by něco oznámily svým nejbližším, budou jim agresori ještě více ubližovat. Někdy se stydí za to, že se nedokážou ubránit před ostatními. Nepřejí si dostat se do situace, že by musely před někým vzpomínat na nepříjemnou událost a případně se znovu setkat s útočníkem. Mají strach z toho, že by se jim nevěřilo a vina by padla na ně samotné. Nechtějí přijít o svoji důstojnost. Bojí se, že pokud by musely odejít ze skupiny a změnil by místo, mohlo by opět dojít k téže situaci, kterou již jednou zažily.²⁵

Nesmíme dovolit, aby se děti cítily nešťastné. Je potřeba všimnout si jejich chování, vnímat jejich reakce, které nám mohou napovědět, že se s nimi něco děje.

Oběti šikanování se strachují chodit do školy nebo ze školy, po cestě do školy mění pravidelnou cestu. Děti nerady chodí do školy vůbec, prosí rodiče, aby pro ně ke škole dojeli. Zhoršují se ve školním prospěchu, dochází domů ze školy s roztrhanými šaty nebo knížkami, bývají hladové, neboť jim agresori berou peníze na jídlo. Zadržávají se v řeči, trpí noční můrou. V některých případech mají sebevražedné tendence. Rodiče u nich objevují na těle znaky fyzického ubližování. Děti jsou neoprávněně podrážděné z reakcí rodičů.²⁶

Vágnerová (2009) uvádí nutnost potřeby si u dětí všimnout zejména toho, že je přestávají navštěvovat jejich spolužáci nebo kamarádi, nemají žádného přítele, se kterým by trávily svůj volný čas, ráno odsunují odchod z domova. Pozorujeme na nich, že mají z něčeho strach, nemají chuť k jídlu, usínají s pláčem, křičí ze spaní. Taktéž u nich slábne zájem o učení a narůstá neschopnost soustředění se, bývají zarmoucené, bez zájmů, objevují se u nich změny nálad. Děti se nechtějí rodičům svěřit se svým trápením, začínají být agresivní ke svému okolí. Stěžují si na nevolnost, bolest hlavy, mohou po ránu i zvracet. Vymýšlí si zdravotní problémy, aby nemusely do školy. Pobývají více doma, než kdy jindy.²⁷

Je potřeba poukázat na fakt, že každá náhlá a nečekaná změna v jednání a chování dítěte může být rysem toho, že je dítěti ubližováno. Je jen na okolí, jak dokáže tyto signály vypořádat a jak je bude následně řešit. Není možné vycházet jen z některého z výše

²⁵ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 129 - 130

²⁶ Elliottová, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995, s. 90 - 92

²⁷ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 17 - 18

uvedených znaků, které by mohly být např. známkou zneužívání návykové látky. Jedná se vždy o jejich určitý soubor, u oběti nedochází k jejich samotnému výskytu. Netečnost okolí k výše uvedeným znakům může být nejlepším základem pro nastartování šikanujícího chování.²⁸

Je velmi důležité, aby okolí nebylo ke svým dětem lhostejné a sebemenší příznaky šikanování začalo co nejdříve řešit. Jedině tak svým dětem pomůže a urychlí tím ukončení jejich nekonečného trápení a přispěje tím k jejich „uzdravení“.

2.4 Vývoj šikanování

„Dětské šikany jsou oproti šikanám mládeže více náladové, méně úporné a propracované, připomínají spíše „štvanič“ než „mafiaňskou mašinerii“. Dětské šikany se dají rozhodně lépe odhalit a také se lépe napravují.“²⁹

K tomu, abychom správně zvolili postup při vyšetřování šikany a jejího řešení, musíme prozkoumat, v jakém stupni šikany se kolektiv nachází. V prvním stádiu ji může vyřešit škola, v pokročilejších stádiích je potřeba se obrátit na specialisty z oblasti psychologie, speciální pedagogy nebo sociální pedagogy ze středisek výchovné péče.³⁰

Mezi vývojová stadia šikany patří:

První stádium: Zrod ostrakismu

Původ slova ostrakismus pochází z řečtiny a znamená „střepinový soud“. Jde o období, kdy agresor netýrá svoji oběť fyzicky, ale „jenom“ ji vyčleňuje ze svého společenství. Nikdo z kolektivu s ní nechce komunikovat, nikdo nereaguje na pozdrav, případně jí odpoví vulgární připomínkou. Z kolektivu je oběť postupně vytlačována do ústraní. „Odbornicemi“ v této etapě ostrakismu jsou hlavně děvčata. Chlapci se ovšem podílejí taktéž. Děvčata spolužačku odstrkují, pomlouvají a snaží se zmanipulovat i okolí, aby se s ní nikdo nebavil. Oběť zjišťuje, že není ve skupině nikdo, kdo by se s ní kamarádil, ostatní ji neuznávají, urážejí a ponižující komentáře jsou pro ni nepříjemné. Zprvu má snahu se bránit. Proto se u ní začínají vyskytovat útočné reakce vůči

²⁸ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 133

²⁹ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 48

³⁰ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 79

spolužákům. V případě, že od nich neobdrží pozitivní reakce, bude si říkat o negativní. Oplácí urážky, protestuje zuřivostí, ranami. Útočníci spatřují ve svém konání úspěch a svůj tlak zvětšují. Posléze oběť zjišťuje, že její snaha je marná a začíná se „stahovat“ do sebe, mění se v bytost, která je ve třídě sama bez kamarádů a rezignuje už na jakékoli snahu o navázání kontaktu s okolím. Objevují se u ní tři typické znaky. Nejprve je to nevysvětlitelné a rychlé zhoršení prospěchu, dále snížená schopnost soustředit se a posléze sklon docházet do nižších ročníků, kde se oběť cítí dobře, protože mladší děti si jí váží a baví se s ní. Někdy dojde k případu, kdy zde oběť sama začne ubližovat, protože si vylévá zlost za to, co se děje v její třídě.³¹

Z pohledu třídního kolektivu, kde se ostrakismus objevil, dělíme jedince na ty, kdož sympatizují s agresory, dále na ty, kteří se stali oběťmi a mezi nimi je neutrální jádro, které nestojí na žádné straně. Právě tito žáci jsou schopni okolí podat neobjektivnější zprávy o dění ve skupině.

Obr. 1. Rozložení kolektivu v první fázi šikanujícího chování

32

Druhé stadium: Fyzická agrese a psychická manipulace

V tomto stadiu se oběť stává již někdejší ostrakizovaný jedinec. K tomuto stupni dochází ve stresovém napětí, kdy žáci například píšou čtvrtletní písemné práce, a tlak ze strany učitelů se zvyšuje. Útočníci se s ním snaží vyrovnat právě útoky na své oběti. Stává se, že agresori dále ubližují obětem jen ze své nudy a vidí za svým chováním jen a jen zábavu. Tady nastupuje již kopání oběti, bití, intenzivní slovní nadávky. Oběť musí agresorovi nosit peníze, dávat mu své svačiny, prostě mu posluhovat. Útočník často své oběti poškozují jeho oděv, školní potřeby. Oběti je vyhrožováno mučením. Ublížování druhým se stává u agresorů do jisté míry jejich závislostí. Dochází k verbálním i neverbálním výhrůžkám. Oběť začíná mít nesmírný strach, od kterého se snaží utéci. To se může projevit jak záškoláctvím, tak somatickými projevy jako bolestí hlavy, břicha, ranními teplotami až po různé podoby sebepoškozování. Ve škole dochází k výraznému

³¹ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 117 - 118

³² Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 118

zhoršení známek, oběť vynechává hodiny ve škole, je jí okolím vytýkáno její chování, ze strany rodičů je trestána. To, že se oběť těmito projevy brání, však nikoho nenapadne.³³

V kolektivu v této fázi dochází k větší diferenciaci. Neutrální jádro se rozpouští, jedna část se připojuje k agresorům a také je část, která projevuje sympatie s oběťmi. Pokud je tato v dostatečné síle a otevřeně se dokáže postavit na jejich obranu, může se napadání od agresorů zastavit. Bohužel k tomuto jevu dochází jen velmi zřídka.³⁴

K výše uvedeným stadiím se mnohdy používá tzv. metoda usmíření, která se provádí pomocí tzv. Vrstevnického programu, který je vytvořen tak, že meze v chování si volí děti mezi sebou. Tím se podporuje prosociální jádro v kolektivu třídy, také vede k posílení úcty třídního učitele. Ideálně po jeho skončení může dojít se souhlasem oběti k upouštění od potrestání agresorů.³⁵

Třetí stadium: Vytvoření jádra

Je hlavním okamžikem v průběhu šikanování. Agresoři si uvědomují, že jsou jednoznačně v převaze nad obětí, že s ní mohou nakládat, jak chtějí a nikdo si toho ani nevšimne. Manipulují celým kolektivem. Rodí se tzv. pyramida šikanování, na jejímž vrcholu jsou hlavní agresoři, kteří pevně tlačí na oběť. Mají na sebe navázány další spolužáky, ti zase další atd. Oběti se nacházejí na samotné základně této imaginární pyramidy.³⁶

Vyjdeme-li z názorů K. Vágnerové (2009), můžeme si představit aktéry šikanování v podobě pyramidy takto:

³³ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 119 - 120

³⁴ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 120

³⁵ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 121

³⁶ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 121 - 122

Obr. 2. Pyramida šikanování

Nikdo se oběti nezastane. Ostatní spolužáci jsou rádi, že to nejsou právě oni, komu je ubližováno a jen dané situaci přihlíží, i když s obětí sympatizují. Bojí se za ni postavit, aby se nedostali na její místo. Všichni ve třídě jsou do určitého rozsahu za jednání v kolektivu zodpovědní, o týrání vědí, ale není nikdo, kdo by se za oběť postavil. Při vytvoření jádra se tělesné i psychické útoky stále zvyšují. Různé druhy ubližování se na oběť nabalují tzv. efektem sněhové koule. Oběti jsou často mláceny do břicha, dostávají údery do obličeje. Musí posluhovat agresorům a provádět ponižující úkony. Jsou tělesně týrány, zastrašováni fyzickým mlácením. Jsou vystavováni posměchu druhých. Dalšími hrůznými způsoby ubližování je hra agresorů na hodného a zlého, kdy jeden vyhrožuje oběti, že ho zbijí a druhý za ní přijde, že s ní bude kamarádit a jí se nic nestane, když budou spolu. Oběť je v naději, že je trápení konec a že se stav zlepší. Druhému agresorovi uvěří, odchází s ním, jenže jak vyjdou spolu ven, za rohem čeká první agresor a spolu oběť zbijí. Pak dochází k tomu, že oběť přestává komukoli důvěřovat. Snaží se být tam, kde se nachází učitel, který je pro ni symbolem bezpečí, i když s ním nikdy nenaváže jakýkoliv kontakt. Pokud učitel vytuší, že se něco děje, je zapotřebí podat oběti pomocnou ruku a ukázat, že oběť může za ním přijít bezpečně se svěřit. Všem je známa nebezpečnost situace pro její „provalení“ a následné potrestání.³⁸

³⁷ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 81

³⁸ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 122 - 124

Čtvrté stadium: Vytváření norem

Jestliže ani ve třetím stadiu nedošlo k ukončení šikanujícího jednání, přechází toto jednání do čtvrté etapy a tou je vytváření norem. Oběť je větší měrou tlačena do pozice podřízeného, kolektiv se zřetelně rozděluje na „vládnoucí“ a „poddané“. Psychika oběti je tak postižena, že i ona začíná být na šikanujícím jednání závislá. Bere svoji pozici za přirozenou, nevdává jí, že jí někdo ubližuje. Považuje někdy i své tyrany za kamarády a svolně se jim podřizuje. Často dochází k situaci, kdy oběť sama začne ve třídě rušit, dělat ze sebe kašpárka jen proto, aby se agresorům zavděčila. Toto její chování je pro učitele nepochopitelné. Bezproblémové dítě se mění na dítě s kázeňskými problémy a se zhoršeným prospěchem. Typickým znakem tohoto stadia je, že původně přihlížející jedinci se stávají agresory, šikanující tzv. „aktivno-pasivně“.³⁹

Aktivní složka spočívá v tom, že agresor přijde za jedním z žáků a osloví ho, že pokud je naštvaný, ať jde za obětí a vybije se na ní. Ten jde a považuje to za zcela normální. Podstatou pasivní složky je, že se ostatní spolužáci podílejí na vymýšlení různých způsobů ubližování jen proto, aby se udělali před agresory pěknými. Dalším znakem je výskyt slovníku nadřazenosti a podřazenosti ve třídě. Tyrani jsou v tomto období zcela závislí na šikanujícím jednání, dělá jim dobře, že se jich oběť bojí. Týrají často jen pro zábavu, jen ze své volné chvíle. Oběť se stává také do značné míry na šikanujícím chování závislá, myslí si, že to tak prostě je – na jedné straně vládnoucí, na druhé sloužící. Nemá již žádné úsilí k vlastní obraně. Ví však, že tato situace není zcela normální. U oběti se mohou projevit známky posttraumatické stresové poruchy, která vede k obavám o život a pocitům bezmoci. V tomto stadiu je oběť svými agresory systematicky pustošena. Je například kopána a bita ostatními, musí se svléci do naha a ukazovat se spolužákům, pálena různými předměty, škrcena, dušena, agresori dokonce hrozí oběti zabitím.⁴⁰

Řešení třetího a čtvrtého stadia úmyslného týrání patří do rukou Policie ČR, kdy je nevyhnutelná spolupráce s odbory sociální péče. Případy pozdějších stadií šikanování by se měly dostat k soudu pro děti a mládež. Oběti by měly mít zabezpečeného terapeutického odborníka, který by jim logicky vysvětlil danou situaci a naučil je obranným strategiím

³⁹ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 124 - 125

⁴⁰ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 125- 127

k případné obraně při dalším ubližování a zamýšlel se společně s obětí nad budoucím životem apod.⁴¹

Páté stadium: Totalita

Posledním a v podstatě neřešitelným stadiem šikanujícího jednání je totalita. Normy jsou v kolektivu jasně nastaveny, kralují zde agresori a ostatní jsou jim v područí. Všichni včetně oběti je brání. Celá skupina je podřízena pouze hlavním agresorům. Ti svým obětem ubližují bez jakéhokoli zabránění druhými. Podoby týrání jsou mnohdy tak brutální, že mohou způsobit těžké ublížení na zdraví, případně i smrt oběti. Jde o škrcení, vyhazování z okna, pálení žhavým kovem apod. U obětí se vyskytuje tzv. Stockholmský syndrom. To znamená, že oběti nemohou žít bez agresorů, obdivují je, jednájí bezmyšlenkovitě podle jejich příkazů, nechávají se dobrovolně týrat. Samy jsou na agresorech zcela závislé.

Žáci ve třídě považují ubližování za zcela normální jev, aktivně se ho účastní a spolupracují s hlavními agresory.

Stadium totality je neřešitelné, jediná šance je rozpuštění celé skupiny. Agresori by měli nést za své chování velmi tvrdé tresty, například umístění v některém z výchovných zařízení. Oběť by měla být v dobrých rukou psychologů a psychiatrů, protože „rány“ na duši si většinou ponosou po zbytek života.⁴²

„Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dlíčí léčbě u počátečního, tj. prvního, druhého a třetího stadia, a u pokročilého, tj. čtvrtého a pátého stadia, onemocnění skupiny. Celková léčba skupiny, která je klíčová pro zastavení epidemie, má svoje specifika pro každé stadium.“⁴³

Při mém pohledu na věc je každá z těchto fází velmi nebezpečná a má svoje zvláštnosti ve východisku. K tomu, abychom dětem ještě více neuškodili, je potřeba se obrátit na erudované odborníky z oblasti sociální patologie, kteří zvládají řešit každé stadium šikanování bez rizika ještě většího psychického poškození ohroženého dítěte.

⁴¹ Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 128

⁴² Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a. s., 2009, s. 128 - 129

⁴³ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 44

2.5 Důsledky šikanování

Veškeré podoby antisociálního chování mají vliv na existenci žáků, neboť narušují jejich osobní svobodu, obtěžují pedagogickou činnost učitelů, kteří místo toho, aby děti učili a vychovávali, musí řešit tyto incidenty. Šikanování žáci mají dojem, že je na nich konáno bezpráví a cítí se méněcenní. Školu neradi navštěvují, při výuce se projevují neochotně. Fenomén šikany ochromuje výchovnou funkci skupiny, kterou narušuje a ničí. Tento jev je nebezpečný jak pro oběť, tak pro agresora ve smyslu současné situace i ve smyslu jeho dalšího vývoje.⁴⁴

Šikanování, které je skryto nebo pozdě objeveno, vyvolává škody všem členům skupiny.

Mezi hlavní destruktivní účinky patří:

1) Poškození fyzického a psychického zdraví obětí

Šikanování vyvolává u obětí neúmyslnou psychickou a fyzickou bolest, kterou ti, kdož ji nezažili, nemohou pochopit. Narušuje mnohdy dlouhodobě i trvale psychické a tělesné zdraví. Kruté podoby a pokročilé stupně šikanování ohrožují i život oběti.⁴⁵

2) Fixování antisociálních postojů u agresorů

Jejich nedostatky v duchovním a mravním rozvoji se značně prohlubují. U agresora se upevňují antisociální postoje a současně připravenost pro trestnou činnost. „*Agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti ve vynucování obecných pravidel správného chování vůči bližním. Nikdo mu nedal jasně najevo, co nesmí dělat, co je chráněnou sférou druhého člověka.*“⁴⁶

3) Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny

U žáků, kteří jsou svědky šikanovaného chování, se rozplývají iluze o tom, že by společnost měla ochránit každého svého člena. Střetávají se se skutečností, že uznávané osoby nejsou schopné zabezpečit ochranu a bezpečí bezmocným. Mravní zásady

⁴⁴ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 35

⁴⁵ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 99

⁴⁶ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 100

i zákonné zásady jsou překročeny, i když to agresorům nezpůsobuje nějakou potíže. Stejně tak se chovají v oblasti porušování zákonů ve svém dalším životě.⁴⁷

4) Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku

Učitelské snahy o výchovný a výukový růst žáků ve třídě jsou marné. Vytrácí se výchovná funkce, jakou má nepoškozená skupina. Všichni příslušníci jsou nějakým způsobem pošramoceni.⁴⁸

Šikanováním jsou nejvíce poškozeny oběti, přičemž hloubka poškození záleží na intenzitě tohoto patologického chování. Podstatné je to, zda se jednalo o krátkodobé či dlouhodobé šikanování, klíčová je i schopnost oběti umět se bránit. Žalostným je fakt, kdy dochází ke zlomení oběti, roztržení identity a ke stavu totální bezmoci, dále pak ke vzniku oddanosti agresorovi, vycházející z obavy před ještě větší bolestí, která by nastala, kdyby se oběť agresorovi nepodvolila.⁴⁹

V počátečních stádiích šikanování, tedy u prvního, druhého a třetího stupně vývoje, nejsou následky tak nápadné, ale o to více zákeřné. Potřeby ostrakizovaných a „mírně“ šikanovaných dětí nejsou uspokojovány. Chybí zde pocit jistoty a postoj ke škole je velmi nepříznivý. U žáků, kteří podléhali utrpení v jakékoli podobě, ať už formou ponižování či urážení, dochází pomalu, ale jistě k poškození jejich osobnostního vývoje. Žáci jsou ve vyučování nepozorní, mají snahy k záškoláctví, k vysoké omluvené absenci, nevěří sami sobě, jsou celkově nejistí a mají z něčeho neustálé obavy. Pokud se začnou bránit, mohou agresorům přivodit vážná zranění i smrt. Po mnoho let mohou oběti trápit například psychosomatické nebo neurotické potíže.⁵⁰

Oběti čtvrtého a pátého stupně šikanování mají následky velmi vážné, jež se týkají celé jejich osobnosti, mající celoživotní ráz. Nejhorší případy končí sebevraždou oběti, která v ní vidí jediné a konečné východisko. Při déletrvajícím krutém ubližování se oběť zhroutí a projevuje se u ní opravdový strach o svůj život. Vyskytují se u ní zřetelné psychosomatické potíže jako bolest hlavy, nevolnost apod. Někteří jedinci se musí dlouhodobě léčit. Jindy dochází k tomu, že i když šikanování žáci přecházejí na jinou školu, nedokážou se adaptovat s novým prostředím a opakovaně propadají

⁴⁷ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 100

⁴⁸ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 100

⁴⁹ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, s. 68 - 69

⁵⁰ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, s. 70

u závěrečných zkoušek. Bohužel při přechodu do jiného školního zařízení se tyto děti mohou stát opět terčem útoků nových agresorů, kdy se celé trápení opět opakuje. Oběti pokročilých stadií šikany usilují o to, aby od všeho utekly, a chtějí se před celým světem někde schovat. Typické je pro ně malé sebevědomí, nedostatek vlastní vůle a tendence k rozpadu vlastní osobnosti. Snaha jim pomoci je velmi obtížná, protože nechtějí s nikým spolupracovat. *„Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, poruchy vývoje osobnosti.“*⁵¹

Domnívám se, že pokud se jedinec stane obětí šikany, nebo jeho aktérem, následky si ponese po celý život. Poté ho může provázet strach z opakování se negativních zkušeností, čímž mohou být ovlivněni nebo postiženi i jeho potomci a celé blízké okolí.

⁵¹ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 2000, s. 68 - 69

3 VLIV RODINY NA CHOVÁNÍ ŽÁKŮ VE ŠKOLNÍ TŘÍDĚ

Dnešní děti stejně jako my přišly na svět s „čistým štítem“. Bohužel se narodily do doby, která je charakteristická svojí uspěchaností, špatnou výchovou jak doma, tak mnohdy i ve školním zařízení, deficitem porozumění a podpory a současná vyspělá komunikační technologie a přemnožení techniky je mění v jedince, kteří nejsou schopni si poradit s každodenní realitou. To vše se projevuje v jejich chování. Začal se zvyšovat počet dětí, které mají výchovné problémy v klasických třídách a ve vyučovacích hodinách jsou neukázněné, narušují výuku a do určité míry představují ohrožení ostatních spolužáků. Vyučující jsou proti jejich projevům téměř bezmocní a v této situaci se mnohdy objevují sami rodiče, kteří se dostávají do pozice žalostných lidí. Proto je třeba se zamyslet nad otázkou: „Co se přihodilo s dnešními dětmi, že jsou takové?“ V období politických změn v naší společnosti na přelomu 80. a 90. let minulého století by bylo současné chování žáků chápáno jako hrubiánství.⁵²

3.1 Rodičovské styly

Hlavní vliv na děti mají styly rodičovské výchovy. Pokud jsou rodiče na své děti příliš přísní a nenechají je projevit vlastní názor, mohou mít jejich děti pravděpodobně snížené sebevědomí, budou nepřístupné a především nešťastné. Při přespříliš laskavém a ústupném přístupu k dětem se může jejich chování projevit tím, že si prostě dělají, co chtějí a mohou se z nich stát právě agresivní jedinci. V rodinách s agresivními dětmi rodiče nedostatečně dohlíží na své děti, nestanovují jim přesná a pevná pravidla, která jsou velmi důležitá. Dále dochází k tomu, že vědomě přehlíží nevhodné projevy svých dětí, nekomunikují s nimi o důležitých věcech a pokud nastanou krizové situace, rodiče reagují velmi emotivně. Smutnou skutečností je, že vztah mezi rodiči a dětmi není smysluplný, proto je nedokážou správně vychovávat.⁵³

Dle mého názoru by mělo dítě při výchově pociťovat od svých rodičů laskavost, která ale nesmí být přeháněna. Rodiče by měli u svých dětí požadovat plnění si základních povinností a učit je elementárním mezilidským vztahům ve společnosti. Důslednost ve výchově je prvním krokem ke zdárnému začlenění se do kolektivu svých vrstevníků a později do společenství vůbec.

⁵² Martínek, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, s. 7

⁵³ Train, A. Nejčastější poruchy chování dětí. Praha: Portál, 2001, s. 48 - 49

Vágnerová (2009) píše o tom, že se rodiče snaží být ve výchově dokonalými, což může být spíše na škodu. Postačuje být dost dobrými rodiči, kteří mají své děti nade všechno rádi, a umožňovat jim prostor pro zdravý vývoj. Je třeba si uvědomit, že i chyby ve výchově ze strany rodičů jsou normální. Výchovné styly dělí na:

1) **Autoritářský výchovný styl**

Vyznačuje se uplatňováním příkazů, zákazů. Rodiče zásadně vyžadují po dětech poslušnost. Neumožňují jim samostatně konat a vyjadřovat svůj názor. Pokud děti s nimi nesouhlasí, tak dochází k jejich potrestání. Při šikaně se děti s tímto typem výchovného vedení mohou vyskytnout ve třech postaveních:

- Jako oběti nedokážou vyjádřit svůj názor před autoritou, nedovedou se postavit vůči silnějšímu, nedokážou vzdorovat nepravostem. „Slepě“ poslouchají ostatní.
- Jako agresori, pokud se dostanou do situace, kdy nedokážou být agresivní vůči dospělým autoritám, vyhledávají nejbližší možné slabší jedince a na nich se vybíjí. Nemusí se stát agresory, avšak těmi, jež plní příkazy, které uznávaná autorita vydá, protože to tak znají ze svých rodin.
- V roli přihlížejících jsou jen pouhými diváky, jelikož jsou od rodičů naučeni, aby se staraly jen o sebe a nevěšily si druhé.

2) **Liberální výchovný styl – výchova bez hranic**

Dává dětem svobodu v jejich chování a jednání bez jakéhokoli omezení. Nerozumí tomu, že děti potřebují určité hranice jako předpoklad pro jejich bezpečí. Příznačné je, že děti, kterým rodiče dávají naprostou volnost a všechno jim umožňují, nemají pocit, že by byly milované.

V případě, že se děti nenaučí znát hranice únosnosti svého jednání, neovládají své emoce a mohou se stát agresory. Jestliže nedokážou rozeznat meze, za kterými jim může chování druhých ublížit, stávají se oběťmi.

3) **Demokratický styl výchovy**

Tento styl výchovy bere ohledy na potřeby dětí, odpovídající jejich věku. Rodiče umožňují svým potomkům s přihlédnutím k jejich vyspělosti určité množství svobody, dále možnost v samostatném rozhodování, vyjádření názorů a tužeb. Přitom se nezříkají své zodpovědnosti za výchovu dětí. Děti, které jsou vychovávány tímto způsobem, mají velký

předpoklad k tomu, aby se nestaly obětí šikany ani agresory, i když to není zcela zaručené.⁵⁴

Podle ní existují rozdíly mezi tím, být rodičem dost dobrým a rodičem dokonalým, tedy příliš dobrým.

Pro dost dobrého rodiče je charakteristické to, že:

- „vytváří prostředí, které dítě podrží“,
- „poskytuje dítěti optimální množství stability a pohodlí“,
- „uspokojuje jeho potřeby v pravý čas“,
- „nevnucuje mu své vlastní potřeby na úkor potřeb dítěte“,
- „poskytuje podporu, čelí-li dítě zklamání“,
- „provází dítě ve vývoji od úplné závislosti k relativní nezávislosti“.

Tito rodiče nepochybuji o tom, že jejich výchova nebude optimální.

Příliš dobrý rodič svým přístupem k dítěti neumožňuje jeho přirozený vývoj:

- „uspokojuje potřebu dítěte dříve, než si ji samo stačí uvědomit“,
- „znemožňuje mu zažít a naučit se zvládat potíže“,
- „nedovoluje dítěti psychicky růst – neunese jeho nezávislost“,
- „neposkytuje prostor pro jeho rozvoj“.⁵⁵

Rodinná výchova je velice složitým procesem, který je podmíněn množstvím více činitelů, ať už je to věk rodičů, složení rodiny, ekonomické podmínky, kvalifikace rodičů, kulturní úroveň. Rodiče se mnohdy zamýšlí nad tím, proč nemají ve výchově úspěch, kde se stala chyba, když sami očekávali jiné výsledky.⁵⁶

⁵⁴ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 58 - 60

⁵⁵ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 60 - 63

⁵⁶ Kraus, B., Jůzl, M., Tannenbergerová, M. Teorie výchovy. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, s. 60

Z výše uvedeného pro mě vyplývá, že nejideálnější rodina je pro dítě taková, kde se bere ohled na osobnost a potřeby samotného dítěte při zachování určitých pravidel ze strany rodičů. Nejvíce agresorů a obětí proto vychází z rodin, kde je praktikován autoritářský nebo příliš liberální styl výchovy. Při autoritářském stylu výchovy je dítě v kleštích rodičů a tím pádem se posléze dostává do kleští agresorů nebo vytváří past pro potenciální oběti. Děti bez jakýchkoliv návyků pochází z prostředí, kde je uplatňován liberální styl výchovy, který z nich dělá jak oběti, tak agresory.

3.2 Charakteristika rodinného zázemí agresora a oběti

Prostředí rodiny, ve kterém dítě – agresor vyrůstá, se vyznačuje deficitem vřelého přístupu k dítěti, kde chybí jeho bezpodmínečné přijetí. V takové rodině rodiče častěji tolerují násilí. U agresora můžeme předpokládat, že jeho vlastnost mu byla do jisté míry dána dědičně. Konkrétní podoby agresivního chování, jeho formy, četnost a síla jsou osvojovány v rámci socializace během života. Velký podíl na něm mají rodiče, kteří jako první socializační činitelé na dítě působí. Způsoby trestání dětí rodiči, jako jsou tělesné tresty, vyhrožování a jiné psychické násilí, vyvolávají v dítěti averzi. Dítě podle vzoru svých rodičů může v budoucnu přijímat jejich chování za určitou normu a vzor pro vlastní chování a jednání. U dítěte nejsou uspokojovány jeho vlastní potřeby. Pokud je s ním v jeho nejbližším okolí nevhodně zacházeno, ať po stránce psychické, fyzické nebo je dokonce sexuálně zneužíváno, roste u něj zášť, zklamání a bezmocnost. Tato fakta mají za následek trvalé úzkostné napětí a zesilování útočnosti dítěte. Svoji zlobu a bezmocnost si jedinec vybíjí na svých spolužácích a okolí.⁵⁷

Pokud je v rodině s dítětem – potenciální obětí - dlouhodobě špatně zacházeno, toto jednání má podstatný význam v celkovém rozvíjení jeho osobnosti. Velmi je ovlivněna socializace dítěte, zvláště navazování mezilidských vztahů a oblast sebepojetí dítěte. Mění se citové prožitky, objevuje se plačtivost, přecitlivělost, strach a uzavřenost. U dítěte není rozvinuta citová zkušenost, chybí mu schopnost rozpoznávat vhodnost reakce pro danou situaci. Dítě nezvykle reaguje, což vyvolává u ostatních záporné reakce. Pokud rodiče dítěti často vytýkají chyby a nedokážou ho pochválit, je u něj narušeno jeho sebehodnocení, které se projevuje nízkou sebeúctou a sebedůvěrou. Tento fakt má

⁵⁷ Lainová, M., Vaňková, M., Hýbnerová, J., Krčmářová, B., Ulbertová, Z. Děti a jejich problémy II: sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2007, s. 30 - 31

za následek například jeho připoutání se k určité sociální skupině nebo k silnějšímu individu. Poruchy chování a jeho neúspěchy mohou být vnímány ve školním kolektivu jako odlišné od ostatních a tím pádem se může stát snadným cílem agresorů. Do svízelné situace se dostává dítě ze sociálně slabé rodiny, kdy se mu nedostávají hmotné statky, které mají jeho vrstevníci z bohatších rodin, a také dítě s tělesným handicapem.⁵⁸

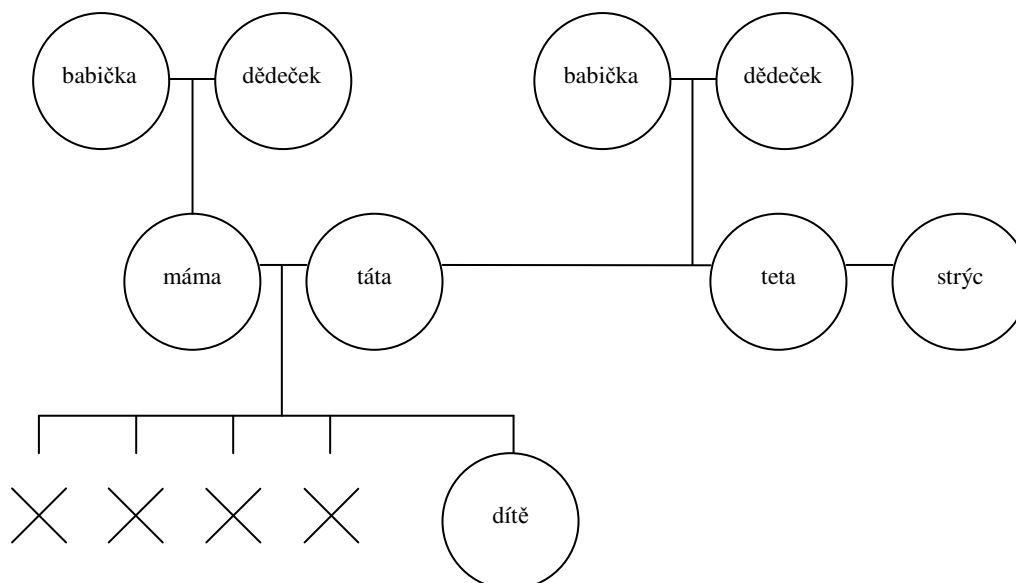
3.3 Struktura rodiny u potencionálních aktérů šikany

Při mém zamyšlení se nad současnou společností, vyvstává otázka vhodnosti doby početí prvního dítěte. Pokud partneři dávají přednost kariéře před založením rodiny, může se stát, že pozdní otěhotnění ženy může mít za následek různá úskalí. Jednak problémy při porodu, poškození zdravotního stavu dítěte, ale také ovlivnění budoucího života jejich potomka.

Evelyn M. Fieldová (2009) uvádí 5 genogramů, které poukazují na skutečnost, že není možné děti nařknout z jakéhokoliv důvodu, pokud neznáme, z jaké rodiny pochází.

1. genogram:

Obr. 3. Genogram rodinné struktury č. 1

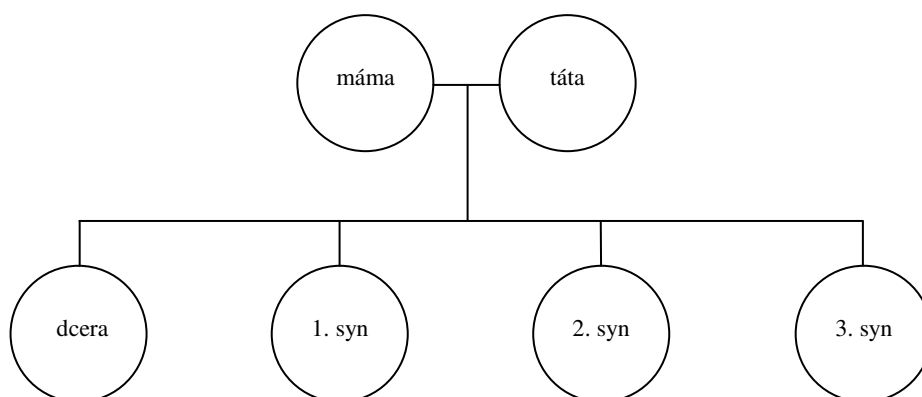
⁵⁸ Lainová, M., Vaňková, M., Hýbnerová, J., Krčmářová, B., Ulbertová, Z. Děti a jejich problémy II: sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2007, s. 32 - 33

⁵⁹ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 199

Genogram číslo 1 vyjadřuje rodinu, kde matka je ve věku 38 let a otec ve věku 45 let. Matka prodělala 4 potraty a jejich jediné dítě bylo počato umělým oplodněním. S ohledem na věk a na potraty matky není naděje na dalšího potomka. Jejich dítě je prvním vnukem v obou rodinách a zdá se, že jím zůstane napořád. Okolí bude takovému jedinci umetat cestičky, bude hýčkán, ale ne školními agresory. Toto dítě má velkou pravděpodobnost stát se obětí šikany, protože není naučeno zvládat obtížné psychické situace, které reálný život přináší.⁶⁰

2. genogram

Obr. 4. Genogram rodinné struktury č. 2

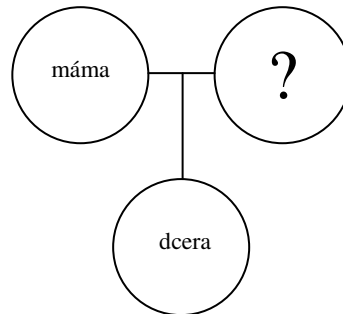
Genogram číslo 2 ukazuje rodinu, kde matka má 45 let a otec 46 let. Mají 4 děti, kde poslední syn – „benjamínek“ se narodil 8 let po třetím potomkovi. V deseti letech je to „mladý starý“, který je doma obletován a rozmazlován. Ve školním kolektivu se vyjadřuje jako dospělí a tím se od ostatních dětí výrazně odlišuje. Pro školní agresory je snadným terčem pro jejich útoky.⁶¹

⁶⁰ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 198 - 199

⁶¹ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 199

3. genogram

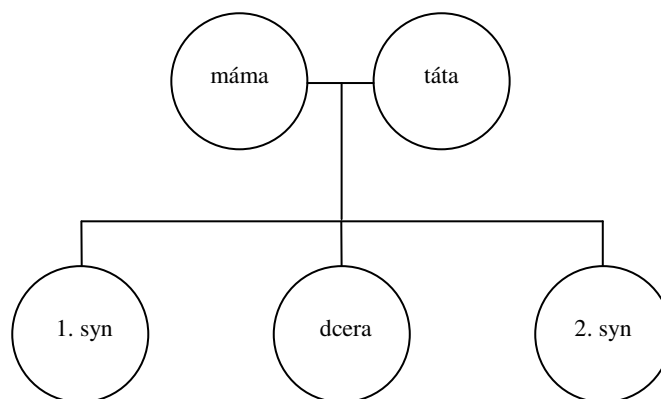
Obr. 5. Genogram rodinné struktury č. 3

Genogram číslo 3 označuje rodinu s matkou ve věku 47 let. Otec se v domácnosti nevyskytuje, o důvodech se nemluví. Jednou z možností je, že jsou rodiče rozvedení nebo je otec služebně vytížen a tudíž je opakovaně na služebních cestách a jeho přítomnost v rodině chybí. Matka je na výchovu dcery víceméně sama. Dívka má 12 let a její názory jsou ovlivněny matkou, která ji bere za svou mladší přítelkyni. Vzhledem k tomu, že je jedináček pod silným tlakem matky, chybí jí častější kontakt se svými vrstevníky. To se odráží na neschopnosti komunikace se spolužáky a na častějším zájmu ze strany agresorů.⁶²

4. genogram

Obr. 6. Genogram rodinné struktury č. 4

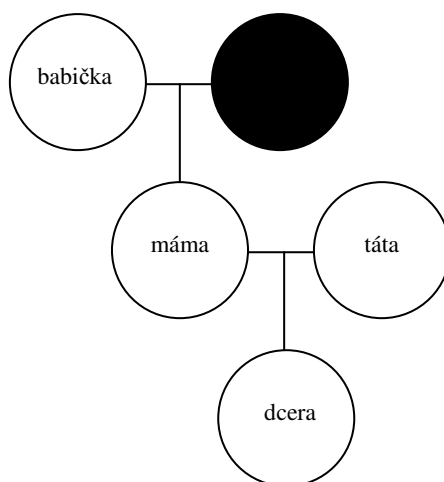
⁶² Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 199 - 200

⁶³ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 200

Genogram číslo 4 vyjadřuje rodinu s matkou, která má 43 let, a s otcem ve věku 46 let. Mají 3 potomky ve věku 14, 15, 16 let. Pokud s otcem někdo nesouhlasí, tak ten začne děti bít a křičí na ně. Matka se nezúčastňuje a raději opouští scénu. Rodiče mají ve všem rozdílné názory a to zejména ve výchově jejich dětí. Druhý syn, kterému je 14 let, občas fyzicky ubližuje své sestře, která je od něho o rok starší. Tak z něj může vykrystalizovat i násilník ve škole.⁶⁴

5. genogram

Obr. 7. Genogram rodinné struktury č. 5

Genogram číslo 5 naznačuje rodinu s oběma zaměstnanými rodiči. O devítiletou dceru se stará především babička, žijící s rodinou pod jednou střešou. Dívce je všechno dovolené, nemá stanovena žádná pravidla od rodičů a všechno jí prochází. Ve školním prostředí nadbíhá učitelům a snaží být tou nejlepší. Zároveň zastrašuje spolužáky a tím se stává jedním z možných agresorů.⁶⁵

Podle mě jsou uvedené genogramy jen ukázkou možných typů rodin, ve kterých oběti nebo agresori vyrůstají, ale zároveň si myslím, že ani v těchto rodinách nemusí k rozvoji této patologie vůbec dojít. Záleží určitě na původu rodiny, sociálním postavení rodičů, na síle osobnosti vychovatelů a dětí, na výchovných stylech a různých jiných okolnostech, které se podílí na životě rodiny.

⁶⁴ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 200

⁶⁵ Fieldová, E. M. Jak se bránit šikaně. Praha: Ikar, 2009, s. 200 - 201

4 PREVENCE A ŘEŠENÍ ŠIKANOVÁNÍ VE ŠKOLÁCH

Vzhledem k tomu, že jsou v dnešní době na denním pořádku neustálé hašteření se, popichování a zákeřnosti mezi dětmi, je potřeba ze strany rodičů, vychovatelů a dalších osob majících výchovný vliv na děti, aby byli tito všichni velmi ostražití k chování svých svěřenců. Mohlo by se stát, že by se jejich pouhé „klukoviny“ vyvinuly v sociálně patologické chování, které by mělo nedozírné následky jak pro ty, kteří obtěžují ostatní, tak hlavně pro druhou stranu.⁶⁶

Těmi, kdož by měli ochraňovat děti před šikanováním, jsou na prvním místě jednotliví učitelé, protože mohou z pozice pozorovatele ve třídě rychle zjistit, komu je ubližováno a kdo je patrně trýznitelem. *„Poučením i příkladem mohou ukázat, že všichni žáci jsou jako členové společenství ceněni stejně. Využíváním příležitostí k udělování odpovědnosti a statusu obětem i trýznitelům mohou napomáhat zvyšování sebevědomí a jistoty u obětí a u trýznitelů omezovat v jisté míře potřebu nevhodného sebeprosazování.“*⁶⁷

Je potřebné, aby učitelé byli dobře metodicky vybaveni, aby měli možnost získat odbornou kvalifikaci pro různé úrovně prevence šikanování. Podstatné je hlavně to, aby si uvědomili myšlenku, že šikana je velmi závažnou záležitostí a je klíčovým úkolem zabránit tomuto patologickému chování. *„Úspěšnou cestou ke zkrocení rozbujelého násilí může být pouze postupné rozvíjení prevence na co největším počtu škol za aktivní pomoci a podpory ministerstva školství a krajských úřadů.“*⁶⁸

4.1 Základní druhy prevence

1) Primární prevence

Představuje všechny činnosti, které jsou konány s úmyslem zabránit vzniku sociálních deviací. Na jedince působí hlavně rodina, škola a lokální prostředí prostřednictvím různých organizací, jakož i masmédií, které ovlivňují chování všech lidí. Jádrem této prevence je soustavná práce s jedinci, ať už se týká výchovy, vzdělávání, poradenství, ovlivňování volného času a hodnot dětí. Tato prevence obecně působí na celou populaci, která ještě

⁶⁶ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 77

⁶⁷ Fontana, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 2003, s. 304

⁶⁸ Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001, s. 197

nebyla postižena sociální deviací. Podle obsahu a podle typu sociální deviace se primární prevence dále rozděluje na specifickou a nespecifickou prevenci.

Specifická (primární) prevence se zaměřuje na konkrétní sociální deviace. Zahrnujeme sem informace, aktivity vztahující se k dané problematice.

Nespecifická (primární) prevence je založena na tom, že rizikové faktory zrodu jednotlivých sociálních deviací jsou téměř shodné a působení vůči nim je také stejné. Jde o posilování odolnosti vzdorovat nejruznějším nástrahám, učit se asertivitě, umět se orientovat v nebezpečných situacích, čelit zátěžovým situacím, ovládat strach.

2) Sekundární prevence

Je orientovaná na rizikové (potencionálně ohrožené) jedince a skupiny, u nichž může v budoucnu dojít ke zvýšení vzniku a rozvoje sociálně patologického chování. Sekundární prevence má za cíl minimalizovat zřejmé ohrožení. Jde o ovlivňování a odstranění negativních vlivů. Tímto druhem prevence se zabývají např. poradny, kontaktní centra, krizová centra, linky telefonické pomoci, střediska preventivně výchovné péče.

3) Terciární prevence

Tato prevence je zaměřená na sociálně deviantní jedince a skupiny. Zakládá se na resocializaci a určitém alternativním začleňování se do společnosti. Jde o napravení či snížení nežádoucích dopadů, k zabránění recidivy a dopadu sociální deviace na jednotlivce i společnost.⁶⁹

Myslím si, že již v mateřské škole je potřebné učit děti důležitým telefonním číslům na policii, lékařskou pomoc a hasiče. Stejně tak je na základní škole potřeba informovat žáky o lince důvěry, o možnostech, kam se v případě potřeby obrátit. Nejdůležitější je vytvářet mezi dětmi přátelské prostředí, kde si budou všichni navzájem pomáhat, důvěřovat si a kamarádit se. Je třeba podporovat u dětí kvalitní vyplnění volného času, nejlépe v zájmových kroužcích, kde si děti vypěstují zdravou sebedůvěru, soutěživost, sebeovládání a vzájemnou kolektivní podporu. Hlavní je vést děti ke zdravému životnímu stylu. Učitelé by měli svým žákům ukázat, že pokud odhodí své obavy a strach před agresory, je možné společnými silami tomuto fenoménu čelit.

⁶⁹ Kraus, B., Sýkora, P. Sociální pedagogika I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 57 - 58

4.2 Řešení šikanování ve školách, práce s oběťmi a agresory

K tomu, aby se úspěšně vedl boj se šikanou, je třeba, aby si škola, kde se tento nežádoucí jev vyskytl, připustila možnost jeho vzniku a existence na svém území. Dále je to odvaha šikanovaných jedinců svěřit se se svým problémem starším a ochota okolního světa informovat příslušné instituce o nepříjemných událostech. Učitelé by měli vést pečlivé záznamy o šikanování a průběžně kontrolovat jeho případný výskyt. Je zapotřebí, aby se ve školách s tematikou šikanování seznámili jak žáci, tak učitelé a další pedagogičtí pracovníci formou přednášek a seminářů. Další podmínkou úspěšného řešení šikanování je autorita učitele a to jak formální, tak hlavně neformální, přirozená. Dále pak důvěra k učiteli, dohoda o společném postupu proti šikaně a v neposlední míře důsledné uplatňování komplexního přístupu, kde je důležitá propojenost jednotlivých dílčích opatření a osob, které na škole pracují a se školou spolupracují.⁷⁰ Při vyšetřování šikany by měli učitelé provést rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a také s oběťmi. Měli by najít vhodné svědky a individuálně si s nimi pohovořit, zajistit ochranu obětem násilného činu a provést rozhovor s agresory.⁷¹

K tomu, aby se předešlo a čelilo šikaně, je třeba systematicky pracovat s oběťmi, či potenciálními oběťmi šikanování. Mezi přístupy, které mohou napomoci k poražení tohoto nežádoucího jevu, patří:

Vyhýbání se šikanování

Zde je potřeba ze strany dětí vyhýbat se místům, která jsou riziková z pohledu šikany. A to zejména tmavým uličkám, prázdným šatnám, úzkým prostorám. Je důležité chodit s ostatními dětmi ve skupinkách, cestou domů se zdržovat se svými kamarády.

Metody pěstování odolnosti vůči projevům šikanování

V tomto přístupu jde o to vybavit oběti a potenciální oběti šikany odolností. Děti by si měly nacvičit potřebné sociální dovednosti, v počátcích slovního napadání ignorovat agresora, případně se mu vzepřít. Existuje řada her, cvičení, které k těmto dovednostem dopomohou.⁷²

⁷⁰ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 78 - 81

⁷¹ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. Pedagogické ovlivňování volného času. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 197

⁷² Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 103

Posilování sebevědomí obětí a potencionálních obětí šikanování

Sebedůvěra a sebevědomí jsou podle některých názorů nejsilnější ochranou před agresivními jedinci. Pokud dítě jde rázným krokem a neuhýbá pohledem, stává se jen stěží obětí agresorů. Učitelé mohou pomoci dětem zdravým posilováním jejich sebevědomí formou pochvaly a uznání.

Práce s agresory či potencionálními agresory je nezbytným prvkem prevence a řešení šikany. Mezi hlavní metody se řadí:

Budování osobní perspektivy agresorů

Jedná se o vybudování sebedůvěry a sebevědomí dětí. Podle Pavla Říčana (1995) mají žáci vědět, čeho by chtěli v budoucnu dosáhnout a co pro to mají udělat, k čemuž je nutné, aby se chovali v souladu se společenskými normami. To je vodítkem k jejich správnému chování. „*Perspektiva pro ně představuje zdroj pocitu bezpečí, jistoty, pramen sebedůvěry a zřídlo sebevědomí.*“⁷³

Odplavování stresu a agresivity

Zahrnují se sem relaxační techniky, prostory pro legální souboje žáků, v nichž se agresivní děti mohou legálně prát, aniž by ublížili ostatním, např. v kroužcích juda, karate, zápasu. Další metodou je nabídka „vzruša“, kdy je dobré žákům nabízet adrenalinové aktivity, přežívací pochody, při nichž dle Oldřicha Matouška (1995) jde skupina dětí se svými instruktory do lidmi málo dotčené přírody, kde je pro přežití potřeba spolupráce mezi jednotlivými členy. Agresivní sklony jdou v tento moment stranou, protože se do popředí dostává vzájemná kooperace.

Pěstování empatie aneb Vcit'ování se agresorů do role obětí

Parry – Carrigton (1997) píší, že je dobré přivést agresory k tomu, aby si uvědomili, jaké má jejich chování dopady u obětí. Agresivní jedinci mají být obeznámeni s bolestí druhých.⁷⁴

⁷³ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 111 - 115

⁷⁴ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 115 - 119

Behaviorální přístup

Titíž autoři uvádí, že učitel stanovuje s agresorem přijatelné cíle v chování a vybírá přiměřenou odměnu za jejich uskutečnění a také trest za jejich nedodržení.

Získání agresorů na svou stranu

Je vhodné, aby si učitel našel cestu ke svým žákům neformálním způsobem, nejlépe po vyučování v zájmovém kroužku, kdy je možné si společně popovídat o různých problémech, na což není při klasických vyučovacích hodinách čas. Tím si může pedagog získat nezdravé „jádro“ třídy na svou stranu a dospěje tak ke zlepšení situace v kolektivu.

Metoda usmíření agresora a oběti

Učitel se snaží o vnitřní přeměnu vztahů mezi aktéry šikanování, „o *společné hledání nápravy v neformální atmosféře*“, ale to jen u počátečních stádií šikany a u snahy agresora změnit své chování.⁷⁵

Změna prostředí aneb Převedení agresora či oběti do jiné třídy nebo školy

Pokud se nezdařil navázat vzájemný dobrý vztah mezi obětí a agresorem, může dojít k jejich oddělení formou přeřazení do jiného třídního kolektivu či do jiné školy.⁷⁶

4.3 Odborné poradenství v oblasti šikany

Pokud mají rodiče podezření, že je jejich dítě šikanováno, je zapotřebí se obrátit na školní zařízení, kde za pomoci výchovných poradců a dalších pedagogických pracovníků dojde k jeho řešení.⁷⁷

Mezi další organizace, které nabízejí pomoc v krizových situacích, patří:

Rodičovská linka – 840 111 234

Tato linka nabízí telefonické odborné poradenství a pomoc rodičům a prarodičům s problémy jejich dětí.⁷⁸

⁷⁵ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 120 - 123

⁷⁶ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 123

⁷⁷ <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>, [2012-11-01]

⁷⁸ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 131

Linky důvěry

Sem se můžeme telefonicky obrátit v krizových a obtížných situacích. Dostaneme doporučení na kontakt ve svém okolí. Pro děti je velmi důležité telefonní číslo na Linku bezpečí dětí a mládeže – tel. **800 155 555**.

Internetové poradny

Poradny nabízejí přímé poradenství těm, kdož mají podezření na šikanu, nebo jsou právě rodiči jednoho z aktérů šikany a nevědí, jak postupovat v daném problému. Jsou určeny jak pro rodiče, tak pro učitele i žáky.

Pedagogicko-psychologické poradny

Tato školská poradenská zařízení jsou zřízena v každém regionu České republiky. Poskytují poradenství pro školní děti například v oblasti specifických poruch učení, výchovných problémů, problematiky šikany.

Střediska výchovné péče

Tento druh školského zařízení se zaměřuje na poruchy chování a negativních jevů u dětí a mládeže, na prevenci a řešení výchovných problémů. Pracují s pedagogy, rodiči, třídními kolektivy a s přímými účastníky šikany. Nabízejí ambulantní konzultace, celodenní péči a preventivně-výchovné pobyty.

Sociální pracovníci a sociální kurátoři

Jsou to pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, kteří sídlí na městských a obecních úřadech. Zabývají se výchovnými problémy dětí, spojenými s trestnou činností. Snaží se pomoci se vzniklými problémy.

Neziskové organizace zaměřené na prevenci

Zahrnují se sem různá občanská sdružení jako například Společenství proti šikaně. Kontakty na ně mají sociální pracovníci, výchovní poradci ve školách a metodikové školní prevence.

Dalšími organizacemi jsou dětská psychiatrie a psychiatrické léčebny a diagnostické ústavy. Je potřeba se vždy obracet s řešením šikany na odborníky s praktickými zkušenostmi.⁷⁹

⁷⁹ Vágnerová, K. a kol. Minimalizace šikany. Praha: Portál, 2009, s. 132 - 137

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PRAKTICKÁ ČÁST

Tato část mé bakalářské práce je zaměřena na výzkum prováděný v osmém ročníku základní školy, ve kterém byla před dvěma lety zjištěna šikana 2. stupně. Zahrnuje stanovení cíle, charakteristiku zkoumané skupiny a způsob jejího výběru, realizaci výzkumu, analýzu výsledků činnosti a jejich interpretaci.

5.1 Stanovení cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda tento patologický jev ve třídě stále přetrvává. Proto bylo nutné položit si výzkumné otázky pro zjištění situace ve třídě, zpracovat dotazník u žáků, dále provést rozhovor s třídní učitelkou, která má o dětech v tomto kolektivu největší přehled. Poté odpovědět na výzkumné otázky na základě zjištěných výsledků z dotazníku a rozhovoru a porovnat výsledky mého výzkumu s výsledky vrstevnického programu realizovaného PPP v této třídě v šestém ročníku jejich školní docházky.

Pro svůj výzkum jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

1. Jaká je situace třídy?
2. Jaké jsou rozdíly ve vnímání třídy mezi dívkami a chlapci?
3. Jaké jsou shody mezi tím, jak vnímá třídu třídní učitel a tím, jak ji vnímají žáci?
4. Vyskytuje se ve třídě šikana?

5.2 Charakteristika zkoumaných osob a způsob jejich výběru

Jako cílovou skupinu jsem si vybrala třídní kolektiv žáků osmého ročníku základní školy s rozšířenou výukou tělesné výchovy a cizích jazyků, ve kterém byl před dvěma lety zjištěn 2. stupeň šikany a současně byl proveden vrstevnický program třídy. Respondenti tvoří věkovou skupinu 13 – 14 let. Tato třída je konkrétně výběrovou třídou s rozšířenou výukou tělesné výchovy, kde musí žáci pro přijetí do této třídy projít výběrovým řízením k prokázání jejich zdatnosti v tělesné výchově. Vzhledem k tomu, že tito žáci každoročně absolvují lyžařský kurz a jarní sportovní soustředění, jsou rodiče seznámeni s finanční náročností jejich školní docházky. Proto tito žáci pocházejí zpravidla z ekonomicky

zajištěných rodin. V této třídě převládají chlapci nad dívkami v poměru 17:10. Převážná většina chlapců jsou členy fotbalového Městského sportovního klubu, tudíž jsou velmi soutěživí a jejich sportovní duch často přerůstá v nepřiměřené chování při vyučování.

5.3 Realizace výzkumu

Na začátku mé práce jsem seznámila s mým záměrem provést výzkum na základní škole ředitelku této instituce, od které jsem dostala souhlas s podmínkou, že dotazník a všechny závěry budou anonymní a budou škole k dispozici k pozdějšímu využití v oblasti zjišťování situace ve zvolené třídě.

K dosažení cíle jsem u dětí použila dotazník, který jsem sestavila z otázek depistážního dotazníku šikanování Michala Koláře (2001). Dotazník byl sestaven z 12 otázek, které byly většinou uzavřené, kdy žáci odpovídali jednou z možností ANO – NE. Pro zjištění srozumitelnosti a vhodnosti zvolených otázek jsem dotazník, ještě dříve než byl předložen ve škole u vybrané zkoumané skupiny, postoupila své dceři a jejím kamarádkám, které jsou ve stejné věkové kategorii, abych zjistila, zda je potřeba upravit jeho strukturu a zda je dotazník dětem srozumitelný. Děvčata odpověděla na všechny otázky bez jakéhokoliv dotazu, čímž mi potvrdila jeho vhodnost pro děti této věkové kategorie.

Dotazník byl realizovaný v hodině občanské výchovy školní psycholožkou, aby bylo dosaženo co nejpravdivějších výsledků, neboť školní psycholožka s dětmi pravidelně pracuje jednak ve školním prostředí, ale i v mimoškolním prostředí, kdy s nimi jezdí na školní akce, výlety a žáci se v její přítomnosti chovají přirozeněji než v přítomnosti vyučujícího nebo cizí osoby. Psycholožka seznámila děti s jednotlivými otázkami a vysvětlila jim význam jeho anonymního vyplnění. Poté dotazníky vysbírala a předala mi je k dalšímu zpracování.

Dále jsem provedla strukturovaný rozhovor s třídní učitelkou, jehož účelem bylo zjištění momentální situace ve zkoumané třídě z pohledu pedagoga. Otázky jsem měla předem nachystané v tomto znění:

1. Jak se Vám jeví situace třídy?
2. Srovnajte situaci ve třídě nyní a před dvěma lety.
3. S jakými výchovnými problémy se ve třídě setkáváte? Co a jak řešíte?
4. Vyskytuje se ve třídě šikana?
5. Vyskytují se ve třídě problémoví žáci, kteří mají negativní vliv na celou třídu?
6. Jaký je rozdíl v chování mezi chlapci a dívkami?

Jedná se o velmi zkušenou paní učitelku, která zná děti jak z hodin tělesné výchovy, tak z běžné výuky ve třídě. Pravidelně absolvuje s žáky výše zmíněné lyžařské kurzy a sportovní soustředění, má tedy větší možnost děti poznat i mimo školní prostředí. V pohybových hrách připravuje děti na sportovní soutěže, doprovází je na povinný plavecký výcvik a bruslení, tudíž zná žáky z různých stran a v rozličných životních situacích. Proto její hodnocení považuji za relevantní. Při rozhovoru byla paní učitelka velmi příjemná a ochotná zodpovědět mi předem nachystané otázky, které mi pomohly zodpovědět mé výzkumné otázky.

5.4 Analýza výsledků

Zpracování dotazníku:

V úvodu dotazníku jsem děti seznámila s důvodem realizování tohoto průzkumu, uvedla jsem, že celý dotazník je anonymní pro co nejpravdivější odpovědi. Pro anonymitu respondentů jsem si ve svém vlastním zpracování vyplněných dotazníků označila jednotlivě dívky a chlapce zkratkami D1 (dívka č. 1), CH1 (chlapec č. 1) atd., abych mohla ze zodpovězených otázek dělat dílčí závěry. Ve svém rozboru porovnávám zvlášť dívky a chlapce jak v číslech, tak za určité pohlaví i v %.

Rozložení třídy podle pohlaví:

Tab. 1. Pohlaví respondentů

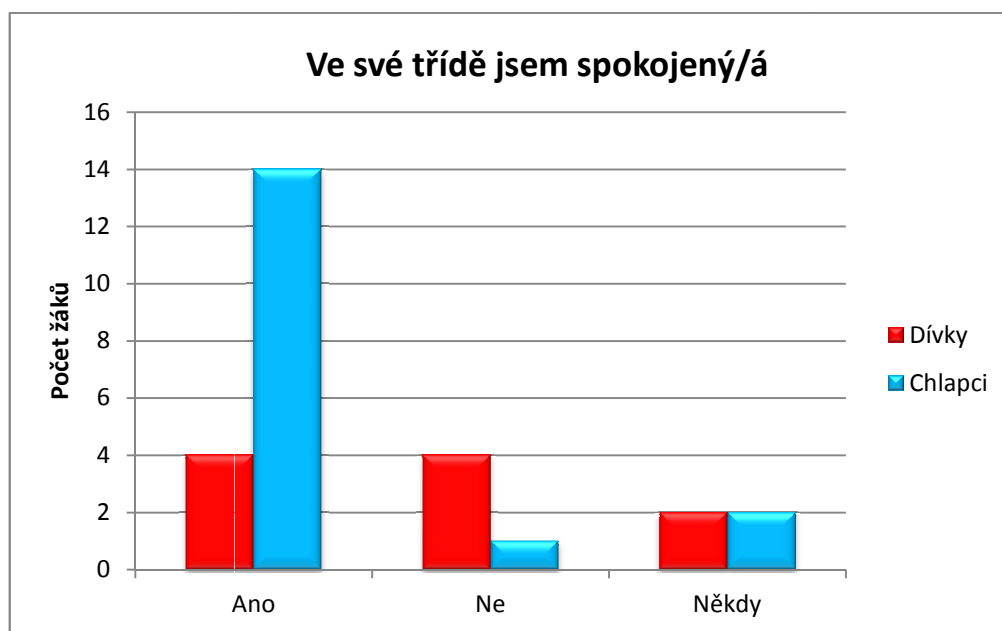
Pohlaví	Počet
Dívky	10
Chlapci	17
Celkem	27

V úvodní části dotazníku jsem zjišťovala rozložení třídy podle pohlaví, na základě kterého jsem porovnávala pozdější odpovědi. Zkoumanou skupinu tvořilo 27 žáků 8. ročníku základní školy, z toho 10 dívek (27%) a 17 chlapců (63%).

Otázka č. 1: Ve své třídě jsem spokojený/á.

Tab. 2. Vyjádření spokojenosti ve třídě

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	4	14	18	40,00	82,35	66,67
Ne	4	1	5	40,00	5,88	18,52
Někdy	2	2	4	20,00	11,76	14,81
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

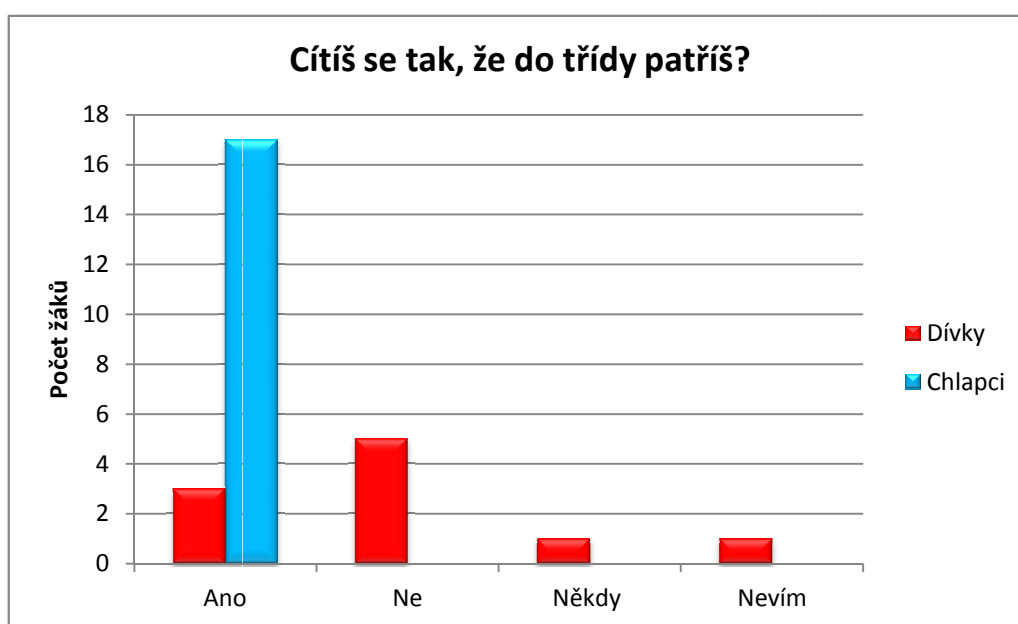
Graf 1. Vyjádření spokojenosti ve třídě

Touto otázkou jsem chtěla zjistit, jaký je pohled žáků na jejich spokojenost ve třídě, která v mnohém vypovídá o kolektivu třídy jako celku, o komunikaci mezi žáky, o různých nepříjemných zážitcích, nebo naopak o příjemném prostředí, o soudržnosti, kamarádství, které je pro všechny velmi důležité. V dotazníku byly dány možnosti ANO - NE, kdy 4 dívky (40%) odpověděly ANO, 4 dívky (40%) volily odpověď NE. 2 dívky – D1, D10 (20%) dopsaly někdy. V porovnání s dívkami je spokojeno 14 chlapců (82,35%), 2 chlapci – CH1, CH2 (11,76%) doplnili někdy. 1 chlapec – CH3 ve třídě není spokojený. Z toho pro mne vyplývá, že větší spokojenost u chlapců je třeba dána sportovním zaměřením třídy, kdy mezi nimi existuje větší soutěživost a je možné, že to ovlivňuje kamarádské vztahy a atmosféru v kolektivu.

Otázka č. 2: Cítíš se tak, že do třídy patříš?

Tab. 3. Příslušnost k třídnímu kolektivu

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	3	17	20	30,00	100,00	74,07
Ne	5	0	5	50,00	0,00	18,52
Někdy	1	0	1	10,00	0,00	3,70
Nevím	1	0	1	10,00	0,00	3,70
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

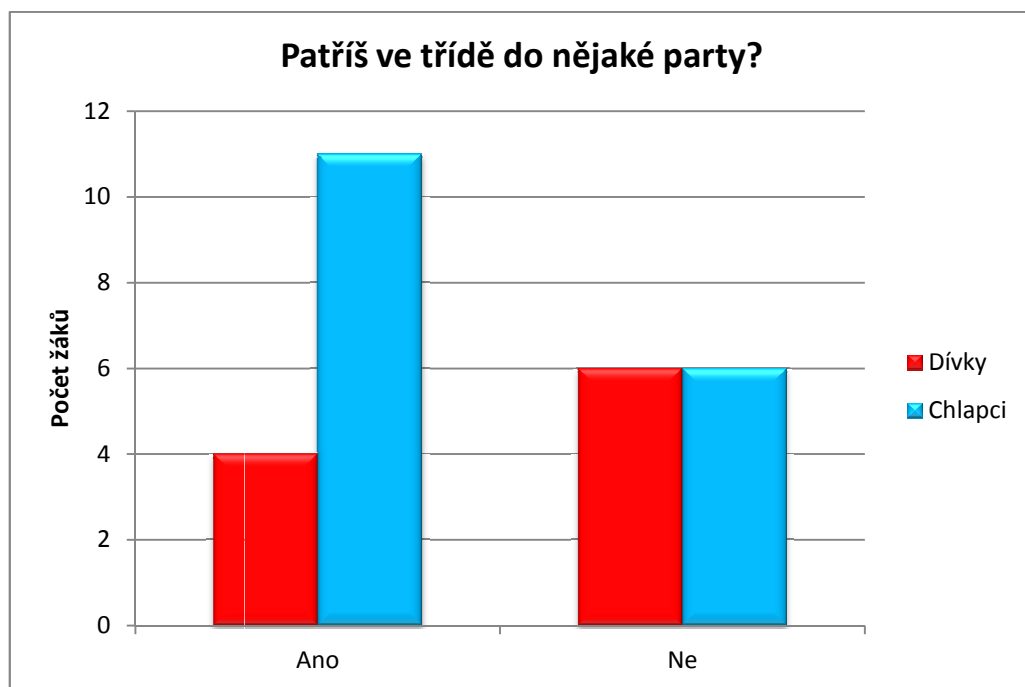
Graf 2. Příslušnost k třídnímu kolektivu

Tato otázka měla za cíl poukázat na pocity žáků, zda do třídního kolektivu náleží či nikoliv. 3 dívky (30%) odpověděly, že ano, 5 dívek (50%), že ne, 1 (10%) dívka – D6 někdy a 1 dívka – D10 (10%) nevěděla. Naopak všichni chlapci (100%) mají pocit, že do třídy patří. Opět u mne převládá přesvědčení, že odpovědi jsou ovlivněny sportovním duchem chlapců, poněvadž dívky dávají přednost i jiným, pro ně důležitějším hodnotám.

Otázka č. 3: Patříš ve třídě do nějaké party?

Tab. 4. Příslušnost k partě

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	4	11	15	40,00	64,71	55,56
Ne	6	6	12	60,00	35,29	44,44
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 3. Příslušnost k partě

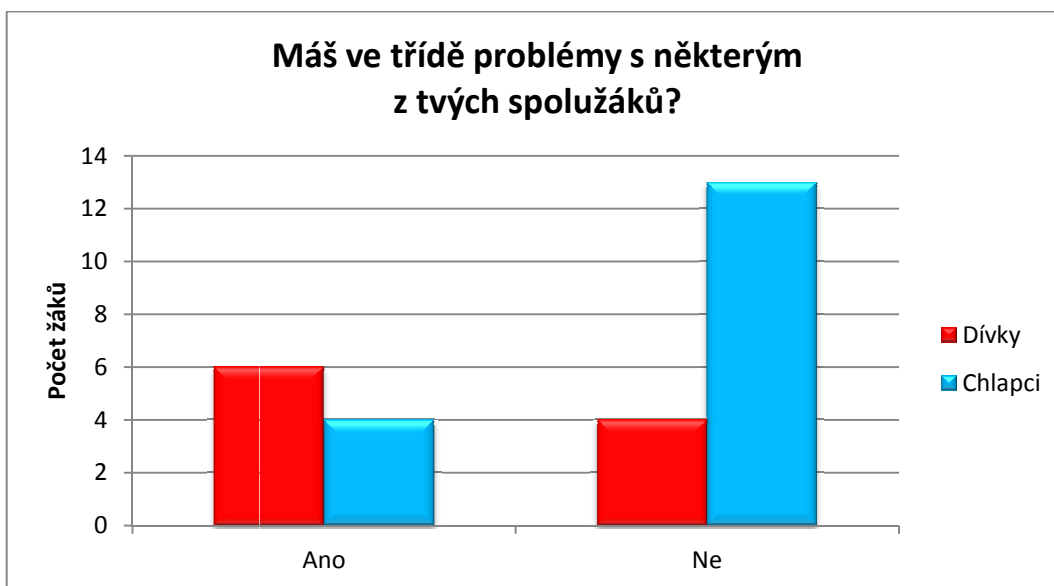
Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda se v třídním kolektivu objevují menší party a kolik žáků je jejich členy. 4 dívky (40%) do určité party patří – D2, D7, D8, D9 a 6 (60%) z celkového počtu nejsou členky určité party – D1, D3, D4, D5, D6, D10. 11 chlapců (64,71%) náleží určité partě – CH2, CH4, CH9 – CH17 a 6 (35,29%) chlapců nepatří do party – CH1, CH3, CH5 – CH8. Z toho vyplývá, že většina třídy se cítí být součástí určité party, ve větším zastoupení jsou to chlapci. Tento stav může

pro ostatní spolužáky mající menší schopnost navazovat kontakty znamenat, že právě tito jedinci mohou mít pocit vytěsnění z kolektivu.

Otázka č. 4: Máš ve třídě problémy s některým z tvých spolužáků?

Tab. 5. Problémy mezi spolužáky

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	6	4	10	60,00	23,53	37,04
Ne	4	13	17	40,00	76,47	62,96
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 4. Problémy mezi spolužáky

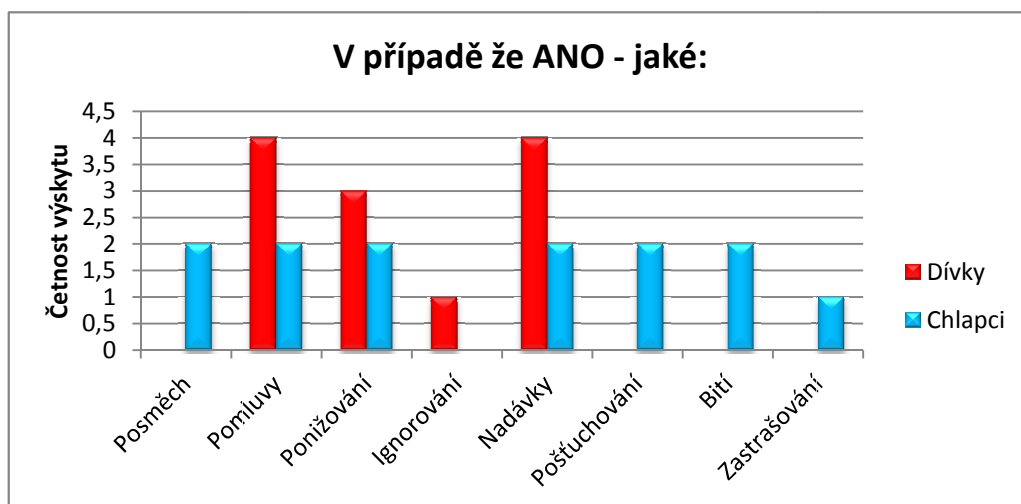
Tato otázka je rozdělena na dvě části. První část zjišťuje, zda mají žáci problémy s některým z jejich spolužáků a v případě, že zvolili variantu ANO, odpovídali na další konkrétní odpovědi a to, v jaké formě se problémy vyskytují. 6 dívek (60%) určilo, že se u nich problémy s jinými žáky vyskytují a 4 dívky (40%) potíže nemá. U chlapců byla situace opačná. Větší část - 13 chlapců (76,47%) dalo odpověď, že nemá problémy a 4 z nich (23,53%) napsalo odpověď ANO. Jednalo se o CH1, CH2, CH3, CH4.

Situace, kdy téměř 40% z celkového počtu žáků upozorňuje na problémy se svými spolužáky, ukazuje na nepříliš příznivé poměry v třídním kolektivu. Opět dívky jsou na tom hůře než chlapci.

V případě že ANO – jaké:

Tab. 5.1. Formy problémů mezi spolužáky

	Dívky	Chlapci
Posměch	0	2
Pomluvy	4	2
Ponižování	3	2
Ignorování	1	0
Nadávky	4	2
Pošťuchování	0	2
Bití	0	2
Zastrašování	0	1

Graf 4.1. Formy problémů mezi spolužáky

D1 uvedla nadávky, D2 – pomluvy, ignorování, D3 – pomluvy, ponižování, nadávky, D4 – ponižování, nadávky, D5 – pomluvy, ponižování, nadávky, D6 – pomluvy.

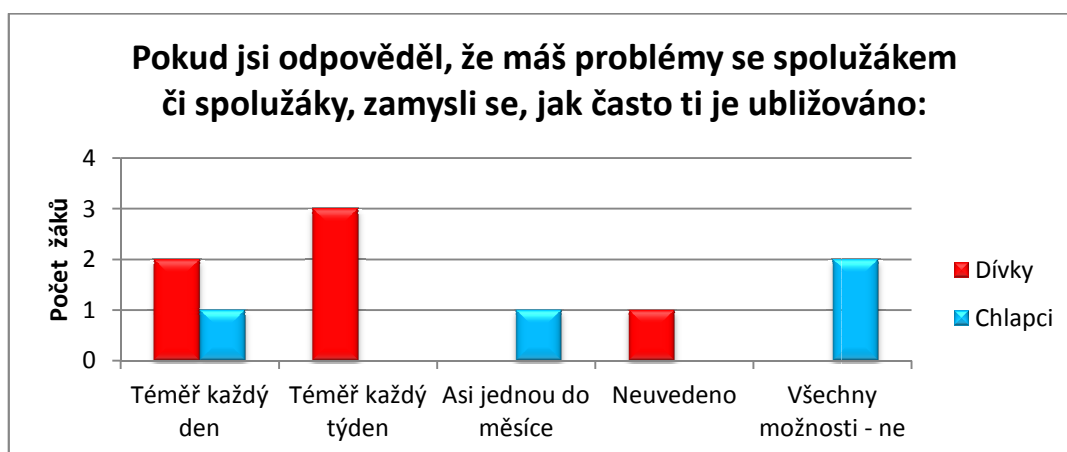
U chlapců se jednalo o tyto případy: CH1 – posměch, pomluvy, CH2 – pošťuchování, bití, CH3 – posměch, pomluvy, ponižování, nadávky, zastrašování, CH 4 – ponižování, nadávky, pošťuchování, bití.

Na kolektiv žáků o 27 dětech je to až příliš problémů. Z odpovědí je zřetelné, že se potíže mezi žáky stále ve třídě přetrvávají.

Otázka č. 5: Pokud jsi odpověděl, že máš problémy se spolužákem či spolužáky, zamysli se, jak často ti je ubližováno:

Tab. 6. Četnost ubližování mezi spolužáky

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Téměř každý den	2	1	3	33,33	25,00	30,00
Téměř každý týden	3	0	3	50,00	0,00	30,00
Asi jednou do měsíce	0	1	1	0,00	25,00	10,00
Neuvedeno	1	0	1	16,67	0,00	10,00
Všechny možnosti - ne	0	2	2	0,00	50,00	20,00
Celkem	6	4	10	100,00	100,00	100,00

Graf 5. Četnost ubližování mezi spolužáky

V této otázce jsem % v tabulkách vyjadřovala četnost ubližování jen u žáků, kteří označili v předchozí otázce, že mají problémy s některým ze svých spolužáků.

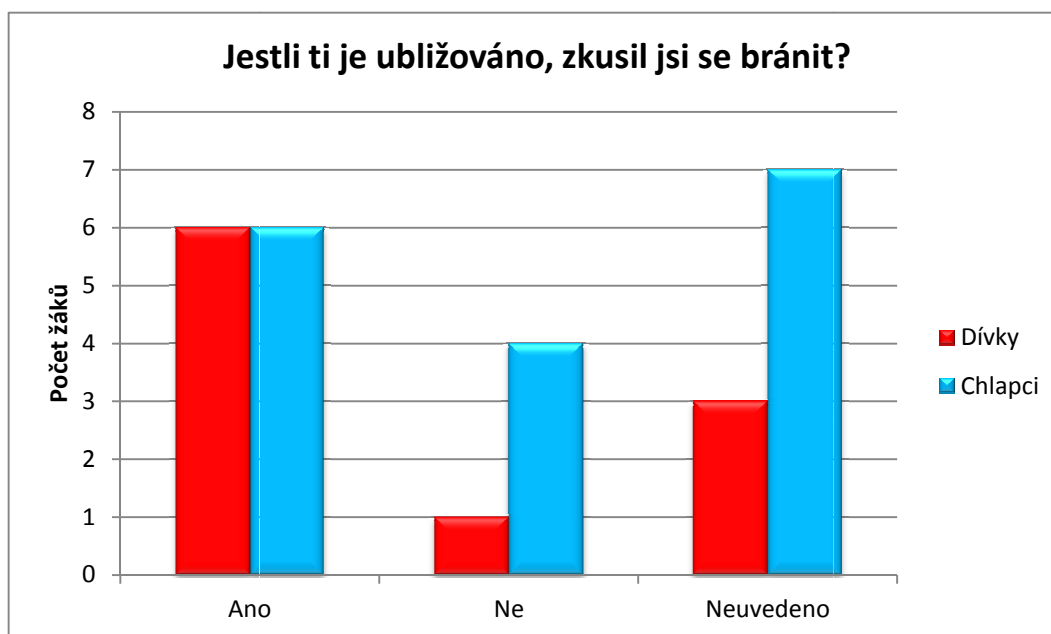
Ze zjištění vyplývá, že D1 téměř každý den někdo nadává, stejně tak D2 trpí téměř každý den pomluvami a ignorováním. Téměř každý týden D3 nadávají, pomlouvají a ponižují ji, D4 nadávají a je ponižována, D5 je pomlouvána, ponižována a někdo jí nadává. D6, která uvedla pomluvy, neoznačila ani jednu z variant.

CH1 cítí posměch a pomluvy asi jednou do měsíce. CH2, který trpí pošťuchováním a bitím, zaškrtl ve všech možnostech NE. Stejně tak CH4, jehož ponižují, nadávají mu, pošťuchují a bijí. Hrozné je zjištění, že se CH3 téměř každý den někdo posmívá, pomlouvá ho, ponižuje, nadává mu a zastráhuje jej.

Otázka č. 6: Jestli ti je ubližováno, zkusil/a jsi se bránit?

Tab. 7. Vyjádření schopnosti se bránit

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	6	6	12	60,00	35,29	44,44
Ne	1	4	5	10,00	23,53	18,52
Neuvedeno	3	7	10	30,00	41,18	37,04
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

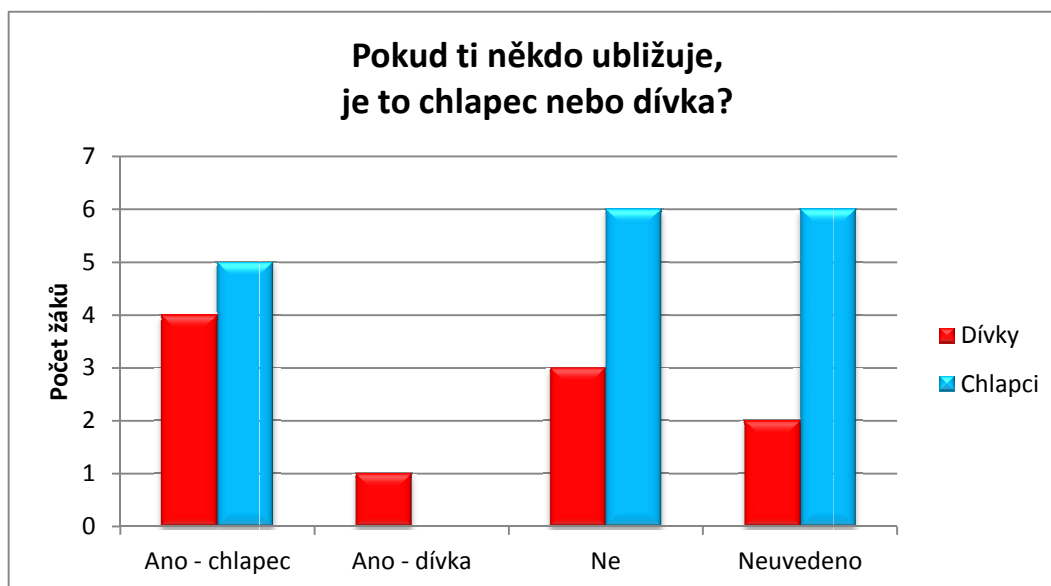
Graf 6. Vyjádření schopnosti se bránit

V této otázce již odpovídali opět všichni žáci. 6 dívek (60%) uvedlo, že pokud je jim ubližováno, zkusily se bránit. 1 dívka (10%) zaznamenala odpověď ne a 3 neodpověděly (30%). 6 chlapců (35,29%) označilo odpověď ano, 4 chlapci (23,53%) ne a zbývajících 7 chlapců (41,18%) neuvedlo ani jednu z možností. D1, D2, D3, D4, D5 stejně tak jako CH1, CH2, CH3, kteří uvedly v otázce č. 4, že mají ve třídě problémy s některým ze svých spolužáků, v této otázce odpovídali, že se zkusili bránit, přičemž D6 a CH4 ve stejné pozici nezapsali žádnou z variant.

Otázka č. 7: Pokud ti někdo ubližuje, je to chlapec nebo dívka?

Tab. 8. Označení pohlaví agresora

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano - chlapec	4	5	9	40,00	29,41	33,33
Ano - dívka	1	0	1	10,00	0,00	3,70
Ne	3	6	9	30,00	35,29	33,33
Neuvedeno	2	6	8	20,00	35,29	29,63
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 7. Označení pohlaví agresora

Touto otázkou jsem chtěla odhalit, zda dětem ubližují dívky či chlapci. 4 dívky (40%) označily chlapce, 1 dívka (10%) zaznamenala dívku a 5 dívek (50%) neoznačilo žádné pohlaví. 5 chlapců (29,41%) uvedlo chlapce za toho, kdo jim ubližuje, a 12 chlapců (70,58%) nezapsalo žádné pohlaví.

Na tuto otázku konkrétně odpovídali tito žáci, z jejichž odpovědí vyplývá:

D1, které téměř každý den někdo nadává, označila chlapce za toho, kdo jí ubližuje.

D2, již někdo téměř každý den pomlouvá a ignoruje ji, zaznamenala dívku.

D3 téměř každý týden pomlouvá, ponižuje a nadává jí chlapec.

D4 téměř každý týden ponižuje a nadává rovněž chlapec.

D5 téměř každý týden rovněž pomlouvá, ponižuje a nadává chlapec.

CH1 se asi jednou do měsíce posmívá a pomlouvá ho chlapec.

CH2, kterého někdo pošťuchuje a bije bez zaznamenání četnosti, označil chlapec.

CH3 se téměř každý den posmívá, pomlouvá ho, ponižuje, nadává mu a zastrašuje jej chlapec.

CH10, CH13, u nichž nebylo dříve uvedeno, že je jim ubližováno, uvedli chlapce, že jim ubližuje.

Zatímco u chlapců, kteří byli označeni za ty, kteří ubližují, se neobjevila forma ubližování ignorováním, u dívky se naopak tato varianta objevila v kombinaci s pomluvami. To by mohlo znamenat, že jde z pohledu dívky o psychické šikánování spolužačky, kde se neobjevuje fyzické napadání. Ze strany chlapců jde rovněž o tělesné ublížení.

Otázka č. 8: Byl/a jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jiným spolužákem z vaší třídy?

Tab. 9. Svědectví šikany

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	8	9	17	80,00	52,94	62,96
Ne	2	8	10	20,00	47,06	37,04
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

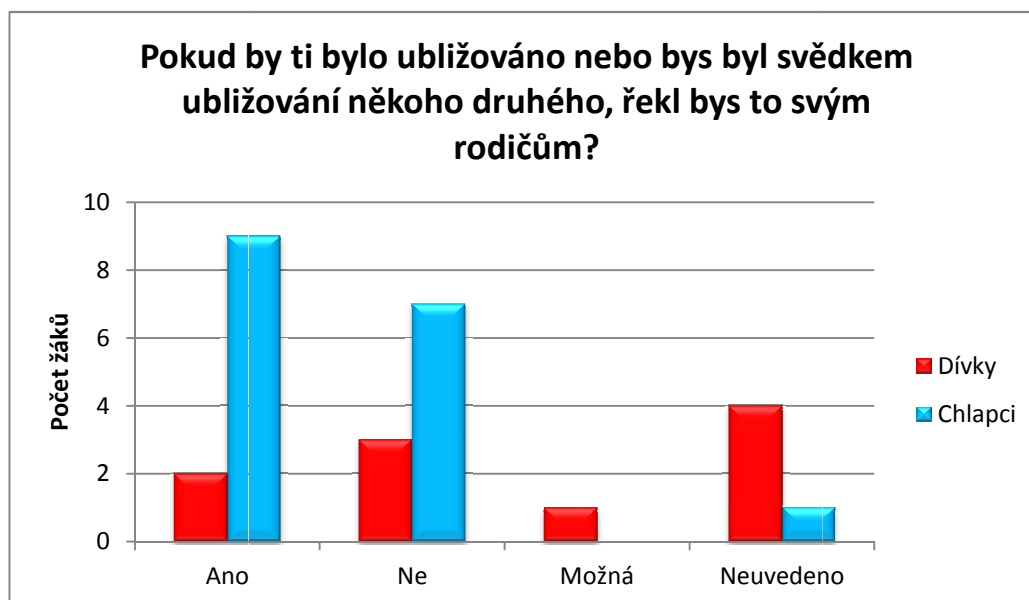
Graf 8. Svědectví šikany

Z této otázky je patrné, že se žáci se šikanou osobně setkali jako přihlížející. U dívek to bylo 80%, konkrétně tedy 8 dívek, a u chlapců 52,94 %, což je 9 chlapců. Zbývající 2 dívky (20%) a 8 chlapců (47,06%) nebylo svědkem ubližování svým spolužákům. Celkem 4 žáci, z toho 3 dívky a 1 chlapec, dopsali, že jejich spolužákovi ubližoval někdo z jiné třídy.

Otázka č. 9: Pokud by ti bylo ubližováno nebo bys byl/a svědkem ubližování někoho druhého, řekl bys to svým rodičům?

Tab. 10. Rodič jako důvěryhodná osoba

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	2	9	11	20,00	52,94	40,74
Ne	3	7	10	30,00	41,18	37,04
Možná	1	0	1	10,00	0,00	3,70
Neuvedeno	4	1	5	40,00	5,88	18,52
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 9. Rodič jako důvěryhodná osoba

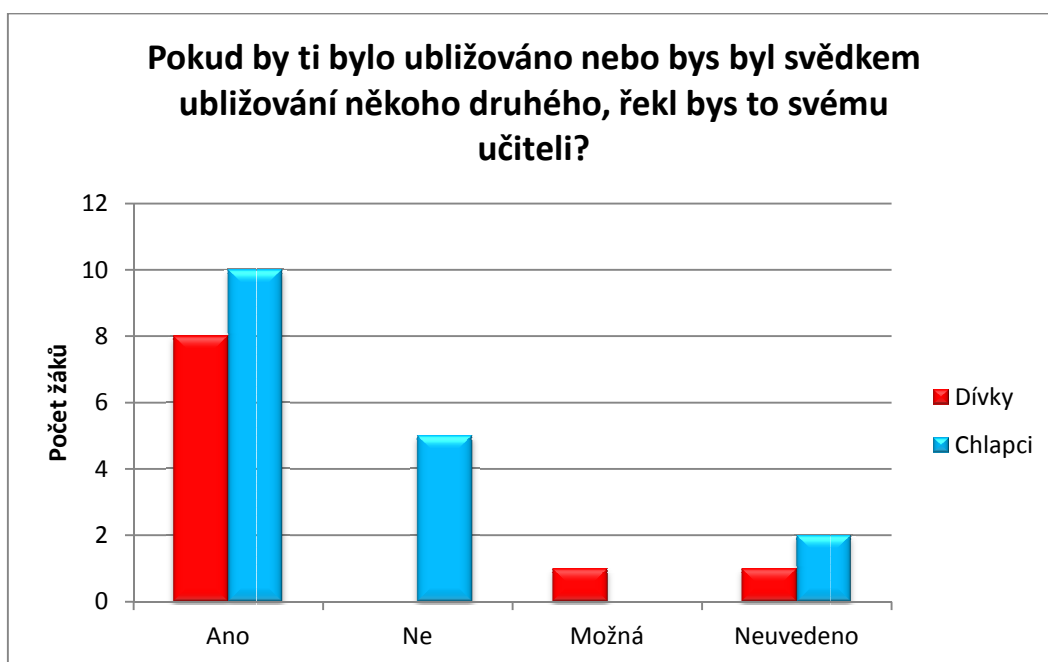
9. otázku v dotazníku jsem rozdělila na 4 podotázky, ve kterých žáci označovali osoby, kterým by se svěřili v případě, že by se stali oběťmi nebo přihlížejícími při šikanování jinými žáky.

2 dívky (20%) by se rodičům svěřily, 3 (30%) ne, 1(10%) dívka dopsala variantu možná a 4 dívky nevedly žádnou možnost. Naopak 9 chlapců (52,94%) by se svěřilo rodičům, 7 (41,18%) ne a 5 (5,88%) chlapců nevedlo odpověď. Tato varianta převažuje u chlapců.

Pokud by ti bylo ubližováno nebo bys byl/a svědkem ubližování někoho druhého, řekl bys to svému učiteli?

Tab. 10.1. Učitel jako důvěryhodná osoba

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	8	10	18	80,00	58,82	66,67
Ne	0	5	5	0,00	29,41	18,52
Možná	1	0	1	10,00	0,00	3,70
Neuvedeno	1	2	3	10,00	11,76	11,11
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

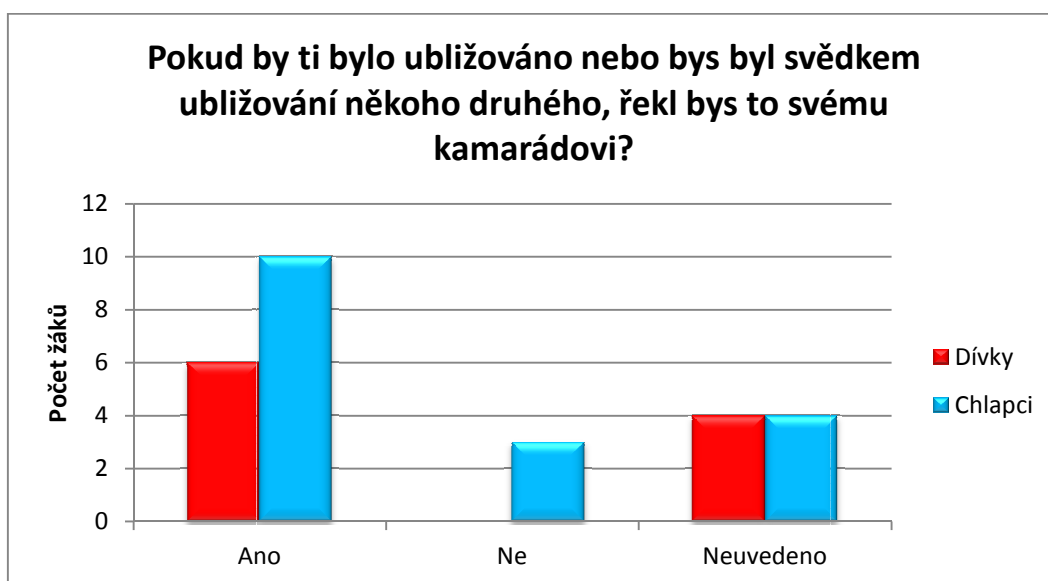
Graf 9.1. Učitel jako důvěryhodná osoba

Svému učiteli by se svěřilo 8 dívek (80%), možná 1 dívka (10%) a 1 dívka (10%) nevedla možnost, 10 chlapců (58,82%) ano, 5 (29,41%) by se nesvěřilo a 2 (11,76%) nevedli tuto variantu. Učiteli by se svěřilo procentuálně více dívek.

Pokud by ti bylo ubližováno nebo bys byl/a svědkem ubližování někoho druhého, řekl bys to svému kamarádovi?

Tab. 10.2. Kamarád jako důvěryhodná osoba

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	6	10	16	60,00	58,82	59,26
Ne	0	3	3	0,00	17,65	11,11
Neuvedeno	4	4	8	40,00	23,53	29,63
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

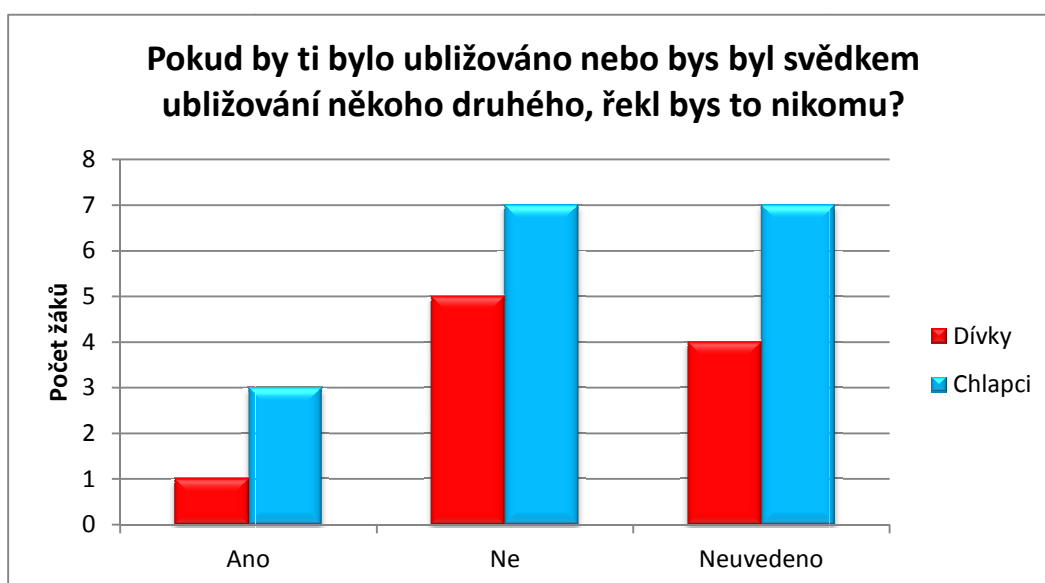
Graf 9.2. Kamarád jako důvěryhodná osoba

Svému kamarádovi by se svěřilo 6 dívek (60%), 4 dívky (40%) neuvedly tuto možnost, dále 10 chlapců (58,82%) ano a 3 chlapci (17,65%) ne a 4 chlapci (23,53%) nezvolili žádnou z variant odpovědí. Důvěra v kamaráda je při vyjádření v % na obou stranách pohlaví téměř stejná.

Pokud by ti bylo ubližováno nebo bys byl/a svědkem ubližování někoho druhého, řekl bys to nikomu?

Tab. 10.3. Nedůvěra v nikoho

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	1	3	4	10,00	17,65	14,81
Ne	5	7	12	50,00	41,18	44,44
Neuvedeno	4	7	11	40,00	41,18	40,74
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 9.3. Nedůvěra v nikoho

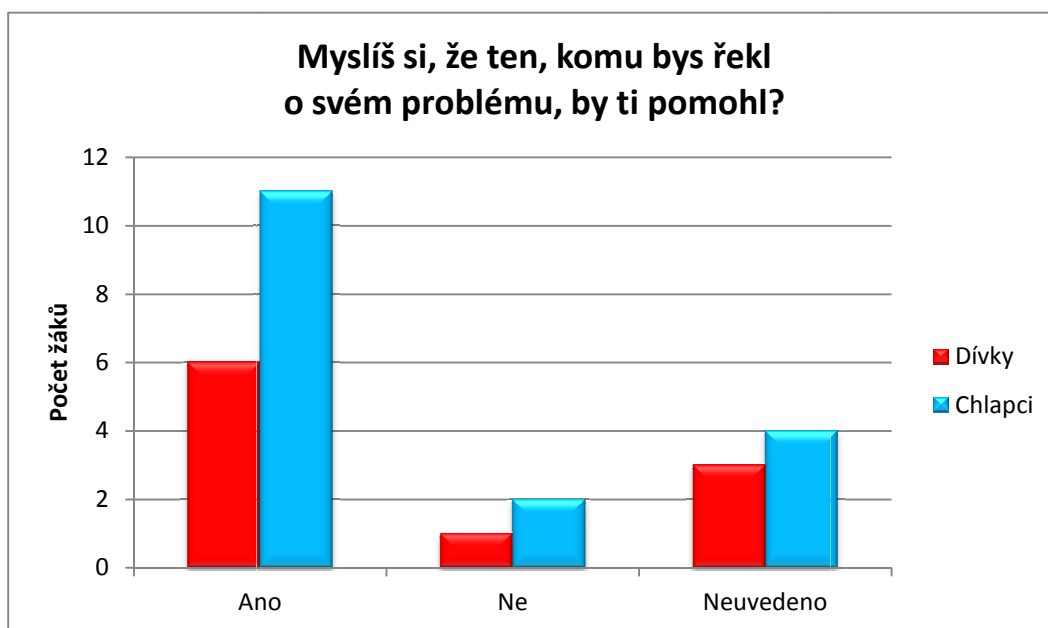
V této otázce 1 dívka označila (10%), že by se nikomu nesvěřila, stejně tak 3 chlapci (17,65%). 5 dívek (50%) uvedlo NE ve smyslu, že by se někomu svěřily, rovněž tak 7 chlapců (41,18%). 4 dívky (40%) a 7 chlapců (41,18%) tuto variantu odpovědi neuvedli.

Dívky by se nejvíce svěřily svému učiteli, chlapci taktéž svému učiteli stejně jako svému kamarádovi.

Otázka č. 10: Myslíš si, že ten, komu bys řekl o svém problému, by ti pomohl?

Tab. 11. Schopnost pomoci

	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky %	Chlapci %	Celkem %
Ano	6	11	17	60,00	64,71	62,96
Ne	1	2	3	10,00	11,76	11,11
Neuvedeno	3	4	7	30,00	23,53	25,93
Celkem	10	17	27	100,00	100,00	100,00

Graf 10. Schopnost pomoci

V této otázce 6 dívek (60%) si myslí, že ten, komu by řekly o jejich problému, by jim pomohl. 1 dívka (10%) si to nemyslí a 3 dívky (30%) možnost neuvedly. 11 chlapců (64,71%) se domnívá, že ANO, 2 chlapci (11,76%), že NE a 4 (23,53) chlapci neoznačili žádnou z variant. Odpovědi v % jsou u dívek i u chlapců téměř shodné.

Otázka č. 11: Napiš, kdo: - se neumí ve třídě bránit

- je nejčastěji středem pozornosti
- má z někoho ve třídě strach
- se nikoho nebojí

V této otázce jsem chtěla zjistit, jak vnímají žáci své spolužáky. Žáci odpovídali na čtyři varianty, přičemž mohli zapsat do každé možnosti více jmen. Pro zachování anonymity celého dotazníku uvádím fiktivní jména. Ten, kdo se neumí ve třídě bránit, byli nejčastěji uváděni chlapci pod jménem Petr a Pavel. Za toho, kdo je nejčastěji středem pozornosti, byl označen Honza, Karel a Lukáš. Ve třídě má nejvíce z někoho strach Pavel. Naopak nikoho se nebojí Vojta.

Chlapec pod jménem Pavel se podle spolužáků neumí ve třídě bránit a současně má z někoho ve třídě strach. Zajímavostí je, že CH3, který je denně jiným chlapcem nebo chlapci vystaven jednomu z těchto forem ubližování a to posměchu, pomlouvám, ponižování, nadávkám a zastrašování, uvedl v otázce „Kdo je nejčastěji středem pozornosti“ sám sebe.

Otázka č. 12: Napiš vzkaz tvým spolužákům nebo učitelům:

V této otevřené otázce zazněly následující odpovědi:

Dívky: „Naučte se chovat!“, „Ať se zlepší chování!“

Chlapci: „Jste dobří.“, „Mám Vás rád.“, „Chovejte se normálně, lidi!“, „Mít více sportovních aktivit!“, „Celá třída i kamarádi na sebe žalují a dělají si naschvály.“, „Jste boží třída!“, „Začněte se dobře chovat!“, „Jste zlobiví, ale když chcete, jste v pohodě.“

Tato otázka byla zvolena proto, aby v ní žáci poslali vzkaz svým spolužákům a učitelům a vyjádřili tak své pocity k okolí. Bohužel na ni reagovalo jen 10 žáků, z toho 2 dívky a 8 chlapců.

Rozbor rozhovoru:

Ve strukturovaném rozhovoru odpovídala třídní učitelka na předem nachystané otázky následovně:

1. Jak se Vám jeví situace třídy?

Momentálně je ve třídě poměrně dobrá atmosféra. Spolužáci se spolu naučili komunikovat snad i jinou formou než ždoucháním, nadávkami a mlácením. Označovali to za legraci, ne snahu ublížit. Problém je, že komunikují příliš, hlavně v průběhu vyučování. Je velmi problematické třídu udržet v klidu bez zvyšování hlasu a sankcí ze strany vyučujícího. Třída není rozhodně zlá, složená z „darebáků“, ale je výrazně neukázněná. Pravidla třídy, která zde byla nastavena při vrstevnickém programu, nejsou z velké části dodržována, ačkoliv jsou na to žáci upozorňováni.

2. Srovnejte situaci ve třídě nyní a před dvěma lety?

Situace nyní a před dvěma lety je velmi odlišná. Žáci jsou starší, už si lépe uvědomují následky svého chování, lépe se navzájem poznávají, umí projevit kamarádství. V dívčí části třídy jsou vztahy poměrně nestálé, ale to je ve věku 13 – 14 let myslím běžný úkaz. Vyloženě nepřátelství mezi nimi nepozoruji. Už nejsou tak výrazně izolovanou skupinou od chlapců jako v 6. ročníku. Chlapci, protože spolu hrají fotbal, tvoří poměrně soudržnou skupinu. Nemám pocit, že by některého spolužáka vyloženě odmítali a stavěli se k němu negativně. Shrnuto, situace nyní se zdá mnohem příznivější, než před dvěma lety.

3. S jakými výchovnými problémy se ve třídě setkáváte? Co a jak řešíte?

Velmi častými projevy je nevhodné chování o přestávkách – honění, házení různými předměty atd. Toto řeší učitel, který má dohled nad žáky, přímo na místě napomenutím, poznámkou a stížností třídnímu učiteli. Záleží na velikosti prohřešku. Učitel následně situaci s žákem probere, případně s rodiči, pokud jde o závažnější prohřešek. Dalším problémem je vyrušování ve vyučování a nepozornost. Řeší se opět přímo ve vyučování. Každý učitel má svou metodu – poznámka, práce po vyučování, práce doma navíc atd. Drobné prohřešky se řeší stále a průběžně. Pokud je problém stálý, poměrně závažný a vyskytuje se u jedinců, řeší se situace s rodiči, popřípadě je svolána výchovná komise. Žák může být také odeslán na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, zda se u něj nejedná o diagnostikovanou poruchu chování.

4. Vyskytuje se ve třídě šikana?

Chování s prvky šikany se momentálně ve třídě nevyskytuje. Toto chování se objevovalo pouze v předchozích letech a bylo řešeno za spolupráce pedagogicko-psychologické poradny vrstevnickým programem. Rodiče byli s tímto šetřením jednotlivě seznámeni a situace se pomalu zlepšila a uklidnila.

5. Vyskytují se ve třídě problémoví žáci, kteří mají negativní vliv na celou třídu?

Výrazně problémové osobnosti, s chováním vyžadujícím hlubší zásahy, ve třídě nejsou. Je zde několik žáků, kteří svým chováním – mluvením, nepozorností, ne však vulgarismy – nabolávají výuku a mají tak negativní vliv na celou třídu. Strhnou na sebe pozornost a k rušení se přidávají i žáci, kteří jsou jinak bezproblémoví. Třída je pak v globálu hodnocena jako těžce zvladatelná, tedy spíše negativně.

6. Jaký je rozdíl v chování mezi chlapci a dívkami?

Chlapci jsou ve třídě ve výrazné převaze. Dívky jsou spíše klidné, bez výchovných problémů. Neúčastní se problémových aktivit o přestávkách, to je doména chlapců. Kluci jsou v chování a projevech mnohem živější a výraznější, jak v pozitivním, tak v negativním směru. Každopádně je s nimi komunikace mnohem otevřenější a snadnější. Některá děvčata jsou poměrně uzavřená. Často to je dáno momentální nesnadnou situací v rodině, na což jsou dívky asi citlivější než chlapci.

Na základě zpracovaného dotazníku, jehož respondenty byla třída žáků 8. ročníku, a rozhovoru s jejich třídní učitelkou, si odpovím na výzkumné otázky stanovené v úvodu praktické části bakalářské práce.

1. Jaká je situace třídy?

Ze zjištěných výsledků z dotazníku vyplývá, že více než polovina žáků je ve třídě spokojená, z čehož usuzuji na relativně dobrý třídní kolektiv. Pozitivní je určitě fakt, že téměř 75% žáků má pocit sounáležitosti ke skupině, což pro mě znamená větší soudržnost třídy, kamarádství, vzájemnou důvěru, ochotu pomoci druhému. Bohužel jsou ve třídě jedinci, kteří mají problémy s některými ze svých spolužáků. Nejvíce se objevují ve formě pomlouvání, nadávek a ponižování, a to téměř každý den nebo každý týden.

2. Jaké jsou rozdíly ve vnímání třídy mezi chlapci a dívkami?

Chlapci jsou ve třídě spokojenější než dívky. Na rozdíl od dívek se cítí všichni tak, že do třídního kolektivu patří. U dívek je situace taková, že polovina z nich necítí, že by do třídy náležela. Většina hochů je členem nějaké třídní party, ale u dívek je to méně než polovina z nich. Chlapci i dívky většinou vnímají třídu jako kolektiv, u kterého by se mělo zlepšit chování.

3. Jaké jsou shody mezi tím, jak vnímá třídu třídní učitel a tím, jak ji vnímají žáci?

Třídní učitelka, stejně jako chlapci, vnímá větší soudržnost u kluků mezi sebou, na rozdíl u dívek, kdy půlka z nich necítí sounáležitost k třídnímu kolektivu. Třídní učitelka je považuje za poměrně uzavřené. Neukázněnost třídy, kterou zmínila třídní učitelka v rozhovoru, vnímají i jednotliví žáci, kteří si přejí, aby se třída zlepšila v chování.

4. Vyskytuje se ve třídě šikana?

Z pohledu třídní učitelky se momentálně prvky šikany v chování žáků nevyskytují. To ale neznamená, že je tento výrok pravdivý. Žáci se mohou před pedagogy chovat zcela jinak, než když jsou bez jejich dozoru. Z výsledků dotazníku, který žáci vyplňovali, pro mne vyplývá, že k šikaně u některých jednotlivců dochází. Je jen na kompetentních osobách, aby tento nepříznivý patologický jev u dětí odhalily.

Porovnání mého výzkumu s výsledky vrstevnického programu:

Vrstevnický program realizovaný před 2 lety pedagogicko-psychologickou poradnou byl proveden na základě neutěšené situace ve třídě, kdy byli žáci velmi neukáznění. Neuměli dodržovat stanovená pravidla, stále prosazovali jen sami sebe. Nedokázali mezi sebou komunikovat, ubližovali si jak fyzicky (bitím, kopáním, pošťuchováním, fackováním), tak psychicky (nadávkami, zesměšňováním, posmíváním se, ponižováním, zastrašováním). Všechno vnímali jako legraci. Nevhodné chování bylo normou třídy, žáci si neuvědomovali, že toto jednání je nevhodné. Vzhledem k záměrnosti, opakovanosti, cílenosti označil metodik prevence jednotlivé projevy nevhodného chování u některých žáků za šikanu. Za pozitivní se jevil fakt, že po vzájemné diskuzi a vysvětlení si pojmů, co je považováno za pouhou „legraci“ a co je už „šikana neboli ubližování“, si někteří z žáků uvědomili nevhodnost svého chování a dokázali se svým spolužákům omluvit.

V mém průzkumu bylo zjištěno, že se ve třídě neumí bránit Pavel a Petr, přičemž ve vrstevnickém programu byli označeni jiní žáci. V odpovědích, kdo je středem pozornosti, se objevili v obou dotaznících shodně Lukáš a Honza. Pavel před dvěma lety uvedl, že se bojí některých svých spolužáků, což vyšlo i v mém šetření. U Vojty bylo dříve zjištěno, že i když někdy používal fyzické síly, bylo to z důvodu sebeobrany nebo obrany svých spolužáků. Stejně tak i nyní je považován spolužáky za toho, kdo se nikoho nebojí. Závěrem je možné se domnívat, že u Lukáše s Honzou, jejichž chování bylo označeno ve vrstevnickém programu spolužáky za agresivní, může tento jev v současné době stále přetrvávat. Z individuálních sdělení žáků vyplývá, že tak jako před dvěma lety si někteří i teď uvědomují nevhodnost chování kolektivu třídy.

Diskuze:

Z výsledku mého výzkumu nelze z mé strany jednoznačně určit, zda šikanování ve třídě přetrvává, protože pro stanovení této „diagnózy“ je zapotřebí provést erudovaným pracovníkem v oblasti prevence a řešení patologických jevů hlubší šetření. Dotazník byl záměrně předložen školní psycholožkou, které žáci důvěřují, a proto jsem očekávala, že jejich odpovědi nebudou zkreslené. Přesto k tomu mohlo dojít, protože v této třídě bylo prováděno již několik programů zaměřených na vztahy mezi žáky a oni sami mohou být takovými šetřeními již unaveni. Dále zkreslení výsledků mohl ovlivnit právě věk žáků, kdy na jedné straně jsou vyspělejšími v chápání svých činů, ale na straně druhé u nich dochází k uzavřenosti ke světu. Tím, že je tato fáze dospívání individuální ve smyslu prožívání, mohlo se stát, že ne všichni budou odpovídat pravdivě. Výstup mohli ovlivnit také tyto činitele: mazanost dětí, výchovná opatření a kázeňské postihy, strach těch, kterým se něco děje a rovněž mlčenlivost skupiny, změna sestavy třídy – někteří žáci odešli a někteří přišli. Po vrstevnickém programu byla žákům nastavena jasná pravidla s možnými důsledky jejich porušení, což mohlo žáky ovlivnit k tomu, že nepsali čistou pravdu. Na rozdíl od třídní učitelky je můj dojem takový, že jisté problémové situace se ve třídě opakovaně dějí. Odpovídají tomu výsledky, kdy D1 téměř každý den někdo nadává. D2 téměř každý den někdo pomlouvá a ignoruje ji. D3 opět téměř každý týden někdo pomlouvá, ponižuje a nadává jí. Stejně tak je ponižována i D4 a D5. CH1 se asi jednou do měsíce posmívá a pomlouvá jeho spolužák. CH2 je pošťuchován a bit bez zaznamenání četnosti. CH3 je podle mého názoru největší obětí třídy, téměř každý den se mu posmívají, pomlouvají ho, ponižují, nadávají mu a zastrašují jej. Nežádoucí chování se pravděpodobně může dít v kolektivu skrytě, bez přítomnosti dospělých.

ZÁVĚR

V mém výzkumu se ukázalo, že se situace ve třídě během dvou let posunula k lepšímu, přesto však některá problémová chování v třídním kolektivu přetrvávají. Patří mezi ně např. ponižování, pomluvy, nadávky, posměch, pošťuchování, bití. Příčinami negativních vztahů mezi žáky, kteří napadají a ubližují druhým, se zabývá školní psychologka. Ta pravidelně spolupracuje s třídní učitelkou a rodiči. Účastní se třídnických hodin, které jsou věnovány podpoře důvěry, spolupráci mezi dětmi, rozvoji morálního citění a empatie ve třídě. Dále zkoumá sociální klima třídy, individuálně pracuje s problémovými žáky.

Při řešení šikany, stejně jako u jiných patologických jevů zjištěných u dětí, je však velmi důležitá také spolupráce rodičů se školou. Rodiče by se neměli stavět k problémům zády a zlehčovat je. Měli by více výchovně působit na své potomky. V případech, kdy se nežádoucí jev objeví mezi žáky ve škole, by měla škola za pomoci rodičů hledat společnou cestu ke zmírnění nebo odstranění těchto projevů v chování žáků. U šikany by se měla například posilovat soudržnost třídního kolektivu, měla by se nastavit určitá pravidla třídy, která by měli žáci dodržovat. Rodiče by se měli v zájmu svých dětí řídit pravidlem, že v případě objevení se příznaků nežádoucího chování je nutné se obrátit s problémy na kompetentní osoby s praktickými zkušenostmi. Ti, jejichž dítě je považováno za agresora, by se neměli ohlížet na možnost vzniku pro ně nepříjemných situací, například „ostudy“ z toho, že jejich potomek terorizuje druhé. Naopak pro rodiče, jejichž dítě se stalo terčem útoků, by toto pravidlo mělo být automatické, protože jedině tak mu pomohou a zbaví ho strachu před útočníky. Erudovaní pracovníci jsou tu od toho, aby takto „postiženým“ rodinám citlivě pomohli a odstranili jejich trápení.

Nejdůležitější je jednotnost a důslednost všech. Jak rodičů, tak pedagogů. Pokud by nevhodné chování žáků ve škole přetrvávalo, mělo by se přistoupit k výchovným opatřením nebo ke snížení známky z chování, případně k postoupení konkrétního problému orgánům, které nabízejí pomoc v krizových situacích.

Vzhledem k tomu, že patologické chování obecně vždycky bylo, je a bude, je nutné u dětí vytvářet hodnotový systém, aby si uvědomily, co je dobré pro jejich život a co nikoliv. Měly by se naučit uznávat ostatní, být empatickými, získávat sebejistotu a dokázat se chránit. Rodiče by si měli najít na děti čas, povídat si s nimi o jejich radostech i strastech, prožívat společné volné chvíle na výletech, v přírodě, na kulturních

a sportovních akcích, čímž jim omezí množství stráveného času u počítače a televize. Jedině tak budou u svých potomků budovat správné návyky a životní hodnoty.

Základní škola, v níž byl výzkum proveden, je jednou ze základních škol, které není lhostejná situace a vztahy mezi žáky, a všemi prostředky se zabývá vytvořením příjemného školního klimatu a tím i příjemného sociálního klimatu v jednotlivých třídách.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

MONOGRAFIE

- [1] Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9
- [2] Elliottová, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, 173 s. ISBN 80-7178-034-0
- [3] Fieldová, E. M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Ikar, 2009, 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2
- [4] Fischer, S., Škoda J. *Sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
- [5] Fontana, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003, 383 s. ISBN 80-7178-626-8
- [6] Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1
- [7] Kolář, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X
- [8] Kolář, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5
- [9] Kolář, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2000, 128 s. ISBN 80-7178-409-5
- [10] Kraus, B., Jůzl, M., Tannenbergerová, M. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, 92 s. ISBN 978-80-87182-04-8
- [11] Kraus, B., Sýkora, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, 63 s.
- [12] Martínek, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Grada Publishing, a.s., 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5
- [13] Mühlpachr, P., Vavřík, M. *Sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, 123 s.
- [14] Train, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001, 200 s. ISBN 80-7178-503-2
- [15] Vágnerová, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, 2009, 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7

JINÉ ZDROJE

- [1] Lainová, M., Vaňková, M., Hýbnerová, J., Krčmářová B., Ulbertová Z.
Děti a jejich problémy II: sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2007,
130 s. ISBN 978-80-254-1372-2

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [1] < www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>[cit. 2012-09-26]
[2] < www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>[cit. 2012-11-01]

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod.	A podobně.
Atd.	A tak dále.
D1 - D10	Dívka číslo 1 až dívka číslo 10.
HIV/AIDS	Human Immunodeficiency Virus (virus lidské imunitní nedostatečnosti)/ Acquired Immune Deficiency Syndrome (syndrom získaného selhání imunity).
CH1 – CH17	Chlapec číslo 1 až chlapec číslo 17.
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.
Např.	Například.
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna.
Tj.	To jest.
Tzv.	Takzvaně.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Rozložení kolektivu v první fázi šikanujícího chování	22
Obr. 2. Pyramida šikanování	24
Obr. 3. Genogram rodinné struktury č. 1	34
Obr. 4. Genogram rodinné struktury č. 2	35
Obr. 5. Genogram rodinné struktury č. 3	36
Obr. 6. Genogram rodinné struktury č. 4	36
Obr. 7. Genogram rodinné struktury č. 5	37

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Vyjádření spokojenosti ve třídě	48
Graf 2. Příslušnost k třídnímu kolektivu	49
Graf 3. Příslušnost k partě	50
Graf 4. Problémy mezi spolužáky	51
Graf 4.1. Formy problémů mezi spolužáky	52
Graf 5. Četnost ubližování mezi spolužáky	53
Graf 6. Vyjádření schopnosti se bránit	54
Graf 7. Označení pohlaví agresora	55
Graf 8. Svědectví šikany	56
Graf 9. Rodič jako důvěryhodná osoba	57
Graf 9.1. Učitel jako důvěryhodná osoba	58
Graf 9.2. Kamarád jako důvěryhodná osoba	59
Graf 9.3. Nedůvěra v nikoho	60
Graf 10. Schopnost pomoci	61

SEZNAM TABULEK

Tab. 1.	Pohlaví respondentů	48
Tab. 2.	Vyjádření spokojenosti ve třídě	48
Tab. 3.	Příslušnost k třídnímu kolektivu	49
Tab. 4.	Příslušnost k partě	50
Tab. 5.	Problémy mezi spolužáky	51
Tab. 5.1.	Formy problémů mezi spolužáky	52
Tab. 6.	Četnost ubližování mezi spolužáky	53
Tab. 7.	Vyjádření schopnosti se bránit	54
Tab. 8.	Označení pohlaví agresora	55
Tab. 9.	Svědectví šikany	56
Tab. 10.	Rodič jako důvěryhodná osoba.....	57
Tab. 10.1.	Učitel jako důvěryhodná osoba	58
Tab. 10.2.	Kamarád jako důvěryhodná osoba	59
Tab. 10.3.	Nedůvěra v nikoho	60
Tab. 11.	Schopnost pomoci	61

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník zjišťující vztahy mezi žáky na základní škole

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK ZJIŠŤUJÍCÍ VZTAHY MEZI ŽÁKY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Ahoj holky a kluci,

studuji 3. ročník na Institutu mezioborových studií v Brně obor Sociální pedagogika a zpracovávám bakalářskou práci na téma Sociálně patologické jevy u pubescentů zaměřenou na oblast šikany. Protože dnešní společnost nabízí dětem otevřené dveře k násilí prostřednictvím televize, počítačů a internetu, je potřeba se touto problematikou zabývat. Jsem rodičem jednoho z tvých vrstevníků a chtěla bych tvým prostřednictvím zjistit, zda ses i ty s tímto nebezpečným jevem setkal u sebe nebo u tvých spolužáků.

Celý dotazník je anonymní, proto se nepodepisuj a odpovídej prosím pravdivě.

Instrukce: Zakroužkuj správnou odpověď nebo ji doplň.

Pohlaví:	dívka	chlapec
1. Ve své třídě jsem spokojený/á.	ANO	NE
2. Cítíš se tak, že do třídy patříš?	ANO	NE
3. Patříš ve třídě do nějaké party?	ANO	NE
4. Máš ve třídě problémy s některým z tvých spolužáků?	ANO	NE
V případě že ANO – jaké:		
posměch	nadávky	
pomluvy	pošťuchování	
ponižování	bití	
ignorování	zastašování	
5. Pokud jsi odpověděl, že máš problémy se spolužákem či spolužáky, zamysli se, jak často ti je ubližováno:		
téměř každý den	ANO	NE
téměř každý týden	ANO	NE
asi jednou do měsíce	ANO	NE

6. Jestli ti je ubližováno, zkusil/a jsi se bránit?	ANO	NE
7. Pokud ti někdo ubližuje, je to chlapec
nebo dívka	ANO
ANO	NE
NE
8. Byl/a jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jiným spolužákem z vaší třídy?	ANO	NE
9. Pokud by ti bylo ubližováno nebo bys byl/a svědkem ubližování někoho druhého, řekl bys to:		
svým rodičům	ANO	NE
svému učiteli	ANO	NE
svému kamarádovi	ANO	NE
nikomu	ANO	NE
10. Myslíš si, že ten, komu bys řekl o svém problému, by ti pomohl?	ANO	NE

11. Napiš, kdo:

se neumí ve třídě bránit

je nejčastěji středem pozornosti.....

má z někoho ve třídě strach.....

se nikoho nebojí.....

12. Napiš vzkaz tvým spolužákům nebo učitelům.

Děkuji za tvoji ochotu.